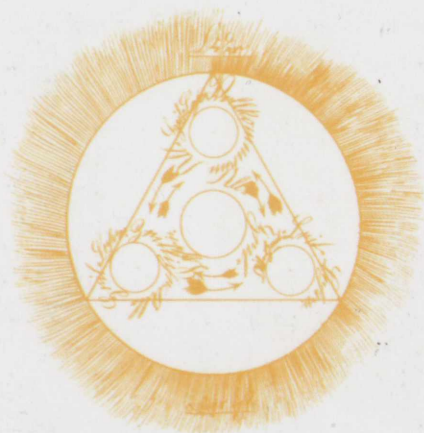
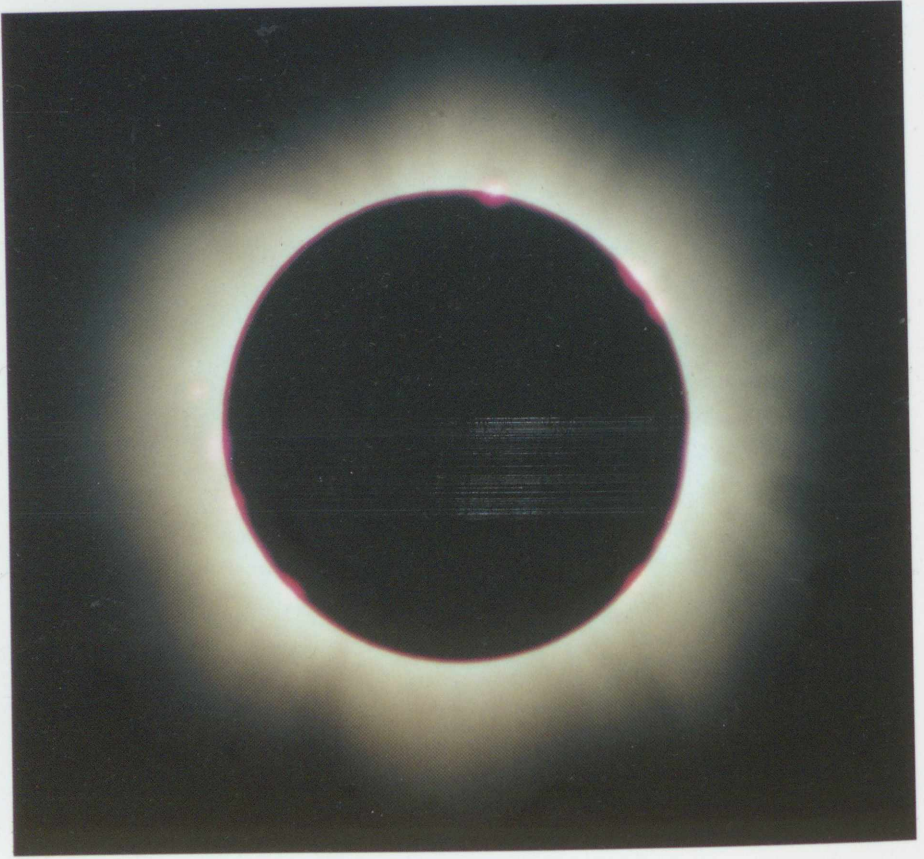

Széchenyi és Bolyai szellemében
A MAGYAR TUDOMÁNY NAPJA
ÉS A TUDOMÁNY VILÁGNAPJA

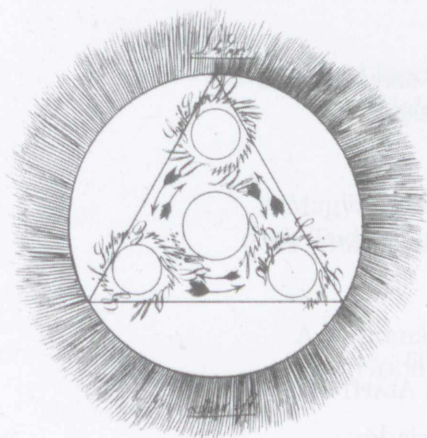
BOLYAI JÁNOS ALAPÍTVÁNY
BUDAPEST, 1999

Széchenyi és Bolyai szellemében
A MAGYAR TUDOMÁNY NAPJA
ÉS A TUDOMÁNY VILÁGNAPJA

Széchenyi és Bolyai szellemében A MAGYAR TUDOMÁNY NAPJA ÉS A TUDOMÁNY VILÁGNAPJA

BOLYAI JÁNOS ALAPÍTVÁNY
BUDAPEST, 1999

Ez a kiadvány

a MAGYAR TUDOMÁNY NAPJA
1999. évi megünneplésére
az első TUDOMÁNYOS VILÁGKONFERENCIA évében
a TUDÓSTALÁLKOZÓ 2000-re előrettekintés
jegyében

a BOLYAI JÁNOS ALAPÍTVÁNY,
a MAGYAR ORVOSTUDOMÁNYI TÁRSASÁGOK
és EGYESÜLETEK SZÖVETSÉGE, valamint
a MŰSZAKI ÉS TERMÉSZETTUDOMÁNYI
EGYESÜLETEK SZÖVETSÉGE
együttműködésével
jelent meg

Összeállította és szerkesztette
NAGY FERENC

© BOLYAI JÁNOS ALAPÍTVÁNY, 1999

Kiadja
a BOLYAI JÁNOS ALAPÍTVÁNY

Felelős kiadó:
HALÁSZ BÉLA
a kuratórium elnöke

A kiadvány gondozója:
BETTER KIADÓ

Szöveg- és képszerkesztés:
INNOVA-PRINT

Felelős vezető:
IFJ. KOMORNIK FERENC

ISBN 963 85433 9 6

Kereskedelmi forgalomba nem hozható

TARTALOM

Előszó

Havass Miklós

7

A Magyar Tudomány Napja
Dokumentumok

9

„Nyújtsuk egymásnak jobbunkat”

Nagy Ferenc

19

„A magyar nép génusza”

Szentágothai János

23

Szentágothai János, a tudós professzor

Halász Béla

27

A Magyar Tudomány Napjától
a Tudomány Világnapjáig

33

A Tudomány Világnapja
és a Nobel-centenárium

37

1996. június 19., szerda

A világ magyar tudósai 2000-ben ismét találkoznak

MUNKATÁRSUNKTÓL

Bolyai János születésnapja a tudomány napja legyen, és ország-szerte ünnepeljék meg! Alapítson a kormány és a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai-díjat az interdiszciplináris kutatások területén kiváló tudósok elismerésére! Hozzák létre a magyar tudósok panteonját. Emlékhelyek, utcák, szobrok hirdessék az alkotó magyar géniuszt! – olvasható a millicentenáriumi tudóstalálkozó zárónyilatkozatában. A tegnap este befejezett konferencia azt a javaslatot is elfogadta, hogy négy év múlva, 2000-ben újabb tudóstalálkozót szervezzenek.

Solymosi Frigyes, a József Attila Tudományegyetem pro-

fesszora délelőtti előadásában a magasan kvalifikált oktatói-kutatói réteg méltatlan helyzetéről beszélt. Emlékeztetett a nyolc szegedi Széchenyi-díjas akadémikus javaslatára, amely szerint a privatizációs bevételek egy részét a tudomány támogatására kellene fordítani. A miniszterelnökhöz írott januári levelükre azóta sem érkezett válasz. A szegedi professzor szerint a tudomány és a műszaki fejlesztés érdekeinek képviselésére mielőbb létre kell hozni egy államtitkári posztot. *Vizi E. Szilveszter* az MTA Kísérleti Orvostudományi Kutatóintézetének vezetője is tudománybarát politikát sürgetett, amely megállítja a kiemelkedő kutatók külföldre áramlását.

„A tudomány pedig hasonlón egy hegyhez, amelyre többen különböző oldalról felmennek. Minél magasabbra hágnak, annál nagyobb, tágasabb látókört nyernek, de annál inkább közelednek is egymáshoz, és amikor a hegy csúcsára érnek, együtt vannak, és kezet nyújtanak egymásnak.”

1996-ban a Millecentenáriumi Tudóstalálkozóra Eötvös József fenti képe szerint gyűltek össze a világból a magyar tudósok, feltalálók, mérnökök, orvosok, vállalkozók, hogy együtt keressék itthoni társaikkal a globalizálódó világ minden korábbi felülmúló kihívásaira a feleletet. Hogyan tudunk helytállni a jövőben a világ versengő országai között? Mit tehetünk és mit tegyünk, hogy a harmadik évezred sikeres nemzetei közt legyünk?

A tanácskozás eredményeit zárónyilatkozatban összegeztük, mely azon felismerés rögzítésével kezdődött, hogy a tudás társadalmáé a jövő és hogy Magyarország jövője a kultúrán áll, vagy bukik. Ezért a Tudóstalálkozó javaslatai között első helyre tettük, hogy a kormányzat *állítsa tevékenységének tengelyébe a magyar nép tudásának, szakértelmének ápolását, növelését* és ennek jelképteremtő gesztusaként legyen évről évre országszerte megünnepelt *Tudomány Napja*, legyen rangos matematikai és interdiszciplináris *Bolyai-díj* és legyen magyar *tudóspanteon*, emlékhelyek, utcák, terek, szobrok őrizzék az *alkotó magyarok* géniuszát.

A dokumentumot azzal fejeztük be, hogy a Tudóstalálkozón elhangzott javaslatok összegezésén, megvalósításán egy munkabizottság dolgozik tovább. Közös akaratunk, hogy négy év múlva, 2000-ben újabb Tudóstalálkozót szervezünk.

Teljesítettük ígéretünket. 2000. május 22-23-án tartjuk meg az újabb Tudóstalálkozót, mely a millenniumi tudományos rendezvények között központi helyet kapott. Fővédnökséget vállaltak a rendezvény felett a Nobel-díjas *Oláh György* professzor és *Orbán Viktor* miniszterelnök úr.

1999. szeptember 15-én programadó tanácskozást tartottunk, amelyen *Oláh György* professzor, *Martonyi János* miniszter úr és *Michelberger Pál* akadémikus, az MTESZ elnöke tartották a fő irányokat kijelölő előadásokat.

A rendezvényen természetesen azt is számba vettük, hogy a zárónyilatkozat programpontjaiból mit teljesítettünk, mi van már mögöttünk, és mi van még előttünk. 1996-ban a javaslatok sorában az első pont a Magyar Tudomány Napjának kezdeményezése volt. Idén már harmadszor ünnepeljük meg Bolyai és Széchenyi szellemében a jeles napot. A két szellemóriás képét láthatjuk az MTESZ kecskeméti ren-

devezényének meghívóján, és ezen kis kiadványon. (Bolyairól nem maradt fenn kép, ezért saját kezű rajza szemlélteti szellemi arcát.) A Tudomány Napja tekintetében a következő lépés a törvénybeiktatás kezdeményezése. Három kiemelkedő akadémikus vezette három rangos intézmény, a Bolyai János Alapítvány, a MOTESZ és az MTESZ fogott össze ezért. Ennek szolgálata jegyében készült ezen munka is, melyet a Tudóstalálkozó zárónyilatkozatának szerkesztője készített.

A javaslatok második pontja az interdiszciplináris és matematikai Bolyai-díj. A történeti kontinuitás helyreállítása és a mérce felállítása céljából egyetlen alkalommal Oláh György professzor javaslatára posztumusz díjak kerültek odaítélésre. A Bolyai-díjjal kitüntetettek nevét is ő jelentette be előadásában. A matematikai Bolyai-díjat *Albert Einstein, Neumann János és Erdős Pál*, az interdiszciplináris Bolyai-díjat *Eötvös Loránd, Bay Zoltán, és Szentágotbai János* kapták. Ez a névsor önmagáért beszél.

A harmadik pont a Magyar Tudóspanteon megvalósítása, amelyet terveink szerint a 2000. évi Tudóstalálkozó alkalmából nyitunk meg.

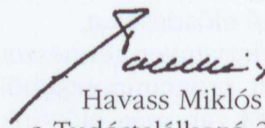
E találkozó, mint arról *Michelberger Pál* elnök úr tájékoztatást adott, a világ magyar tudósainak eddigi találkozóin és az idén Budapesten megrendezett első Tudomány Világkonferenciáján felhalmozott értékekre támaszkodik, kiegészítve azt a százéves Nobel-díj gazdag hagyományával.

A tájékozódást és felkészülést segíti a Magyar Tudomány Napjának idei kecskeméti rendezvénye is, amelyen rangos előadóktól kapunk átfogó képet helyzetünkről és feladatainkról.

A kérdések 2000-ben a globalizálódó világban és a tudás-alapú társadalomban még nyomatékosabban azok, hogy mit tehetünk, és mit tegyünk, hogy a világ versengő-együtműködő országai között a harmadik évezred sikeres nemzetei között legyünk?

Egy biztos támponttal rendelkezünk, mely minden nehézségünk között érvényben marad. Ez Neumann János bölcs tanácsa: *„Előre kész receptet kérni nem lenne ésszerű. Csak a szükséges emberi tulajdonságokat határozhatjuk meg: tolerancia, rugalmasság, intelligencia.”*

Budapest, 1999. november 1.

Havass Miklós
a Tudóstalálkozó 2000
szervező bizottságának elnöke

A MAGYAR TUDOMÁNY NAPJA

Dokumentumok

Századunk végén, az új évezred kapujában egyben új társadalom küszöbéhez értünk. A 19. és 20. század ipari társadalmát a 21. század információs társadalmá váltja fel. Az ipari társadalomban a földben rejlő természeti kincsek, mint a vas, az olaj, meg a kezekben lévő gép és pénz voltak a meghatározók. A jövő tudásközpontú, információtengelyű társadalmában az emberi főként rejlő szellemi kincs a legfőbb gazdasági érték. Világméretben válik kézzelfoghatóvá, hogy a kiművelt emberfők sokasága az igazi nemzeti és nemzetközi vagyon. Ebből következően a legjobb befektetés a jövőbe a tudás gyarapítása és terjesztése, az emberfők mind magasabb szintű kiművelése és a szellemi tőkével való közhasznú gazdálkodás.

Ezek korunkban a világ minden országa számára megkerülhetetlen globális kihívások. Ez válik mindinkább a nemzetek versengésének és együttműködésének döntő területévé. Ezért ezen értékek és értékalkotó tevékenységek megbecsülését és gyarapítását kell nekünk is a jövőben még inkább figyelmünk és tevékenységünk középpontjába állítani. Ezzel egyszerre tudjuk hazánkat, a közép-európai régiót, az euroatlanti integrációt és a globális információs társadalmat gazdagítani.

A kor szavát és egymást megértő tudósok és politikusok a tudást kívánják az értékrend és a közgondolkodás központjába állítani. A jövő tudásközpontú társadalmá felé mutató szimbolikus tett, hogy az 1996-os Tudóstalálkozó kezdeményezése nyomán a kormány 1997-ben november 3-át a *Magyar Tudomány Napjává* nyilvánította.

Ez a nap kétszeres ünnepnap a magyar tudományban. Bolyai János révén a *világraszóló magyar tudomány születésnapja*. E napon kelt azon temesvári levele, amelyben bejelentette, hogy megoldotta a párhuzamosok több mint kétezer éves problémáját. „*Semmiből egy új más világot teremttem*” – írta 1823. november 3-án Marosvásárhelyre apjának. De – csodás egybeeséssel – napra kerek két évvel Bolyai tudománytörténeti tette után, 1825-ben Széchenyi István nemes célú és nagyvonalú anyagi felajánlása által ugyancsak éppen november 3-a lett a *Magyar Tudományos Akadémia születésnapja* is. A Magyar Tudomány Napjában tehát Széchenyi és Bolyai szelleme találkozott.

De már szellemük szimbolikusan korábban is találkozott az Akadémián. Ugyanis az Akadémia Könyvtárának tudóshagyatékei között ott van mind Széchenyi, mind Bolyai kézirati gyűjteménye. „Amikor életemben először kutathattam Széchenyi Akadémiája könyvtárának kéziratárában, azzal kezdtem, hogy éppen az ő 1848-as irományait vettem kezembe. Ahogy tettem-vettem őket, babrálgattam az iratokat, egyszer csak szinte felkiáltottam: hogy kerül közéjük *Bolyai János* írása?... Ámultam a talány láttán, mely csak egy pillanatig tartott, pontosan addig, amíg a fo-

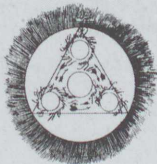
galmazvány alatt meg nem pillantottam Széchenyi aláírását: ez egyből tisztázott mindent. Nem Bolyai-levél keveredett a Széchenyi irományok közé, hanem egy Széchenyi-fogalmazvány viselte magán a Bolyai-iratok jellegzetességeit.” Ezzel az élménnyel kezdi a jeles Bolyai-kutató, Benkő Samu a „Közjóra való törekvések” címmel készített Széchenyi-válogatása bevezetését, amely a *Széchenyi-Bolyai párhuzamra* irányítja a figyelmet.

A párhuzamosság problémája az írásképek külsődleges hasonlóságán messze túlmutató kérdéseket rejt magában. Ugyanazon korszak gyermekei voltak. Széchenyi csak tizenegy évvel előzte meg születésében Bolyait, s haláluk időpontját mindössze pár hónap választja el. Mindketten katonai pályára léptek, mindketten fiatalon érték el a kapitányi rangot, s mindketten a hadi dicsőséget felülmúló célokért hagyták ott a katonai szolgálatot: *mindketten a jövő tudásközpontú társadalmának kiemelkedő úttörői.*

A múlt elesett hatalmukból, a jövődönnek urai vagyunk – intett Széchenyi István, és messze előremutatóan ebben fogalmazta meg jövőnk fő fejlesztési forrását: „A tudományos emberfő mennyisége a’ nemzet igazi hatalma. Ezek Statistikája az ország legérdekesebb – leginteressánsabb – része. Nem termékeny lapány, hegyek, ásványok, éghajlat ’s a’ t. teszük a’ közert, hanem az ész, melly azokat józanon használni tudja. Igazibb suly ’s erő az emberi agyvelőnél nincs. Ennek több vagy kevesebb léte a’ nemzetnek több vagy kevesebb szerencséje.” „S eként minden kifejlődés, előmenetel, erő, érték és szerencsének legmélyebb sarkalata a’ kiművelt emberfő.”

Bolyai János pedig, aki szolgálati éveiben hadseregének legjobb kardforgatói közé tartozott, végiggondolva az „aki kardot ragad, kard által vész el” tanulságát, így üzent: „Elég az végre: hogy már ma mind a nemes, dicső magyar nemzet, mind pedig családombeliek, csak avval vannak: mit *ön-érdemök* által képesek maguknak meg-szerezni, ki-vívni, még pedig, minthogy alkalmasint el-tölt e régi féle hősi dicsőség mezejinek nyitva-állása, s a körülmények egészen meg-változtak, nem is lévén többé ön-álló nemzet a magyar, már most nem durva erővel, hanem *műveltséggel* kell igyekeznünk ki-tűnni, s lehet nem csak elérnünk: hanem el is hagynunk más már rég-óta messze előre rugaszkodott nemzeteket, azoknak dicső példát adván...”

A legnagyobb magyarként tiszteljük Széchenyit. Legnagyobb tudósunként tiszteljük Bolyait. Másban volt nagy az egyik, és másban a másik. Széchenyi két lábbal a földön járó gyakorlatiassággal szolgálta a hazát, legyen szó lovakról, gőzhajózásról, folyamszabályozásról, vasúti közlekedésről, a Lánchídról, vagy az Akadémia megalapításáról. Bolyai merész gondolati szárnyalásával az égbe tört és a kozmikus kreativitásig emelkedett, hogy azzal gazdagodva térjen vissza és gazdagítsa szülőhazáját és az egész emberiséget. A tudás világtársadalmát építve kettőjükre együtt van szükségünk, egyre inkább szükségünk. Ennek felismerése és elismerése mozgatta a Magyar Tudomány Napjának kezdeményezését. Ez mozgatja most Bolyai és Széchenyi közös napja, a november 3-i Magyar Tudomány Napja törvényi szintre emelésének kezdeményezését.

L: Halász Béla
Elnökségi el.

99.9.28. My

JOHN BOLYAI FOUNDATION • BOLYAI JÁNOS ALAPÍTVÁNY • ФОНД ИМ. ЯНОША БОЯИ
JOHANN BOLYAI STIFTUNG • FUNDAȚIA IANOȘ BOLYAI • FONDATION DE JEAN BOLYAI

Dr. Michelberger Pál
elnök úr részére

MTESZ

Budapest V.,
Kossuth L. tér 6-8.

Tisztelt Elnök Úr!
Kedves Pali!

Ezúton szeretnénk kérni támogatásod a Magyar Tudomány Napjának törvénybeiktatásához. Korábbi összefogásunk eredményeként 1997-ben már megszületett erről egy kormányrendelet. De a jogszabályból hiányzik, hogy a sok lehetséges közül miért épp november 3. lett a Magyar Tudomány Napja.

Két egymást kiegészítő szellemóriás két kiemelkedő tette találkozik e jeles napban. *Bolyai János* 1823. november 3-án írta Temesvárról: „semmiből egy új más világot teremtettem”. Ez a nap Bolyai világhírű alkotásának, s vele a *világraszóló magyar tudománynak születésnapja*. De egyben a *Magyar Tudományos Akadémia születésnapja* is. Ugyanis *Széchenyi István*, a legnagyobb magyar 1825. november 3-án tette meg a pozsonyi országgyűlésen nevezetes felajánlását. Meggyőződésünk, hogy a Magyar Tudomány Napjáról a Széchenyi és Bolyai szellemét átfogó törvény teszi fel az i-re a pontot.

A magában is kiemelkedő jelentőségű ügynek számunkra külön nyomatékot ad, hogy a gondolat eredete felejthetetlen emlékü akadémiái elnökünk s egyben Alapítványunk alapító elnöke, Szentágothai János nevéhez fűződik. Ezért határoztunk úgy Alapítványunk legutóbbi, az öt éve elhunyt elnökünk emlékének szentelt ülésen, hogy kezdeményezzük a törvényi rendezést. Ennek sikeréhez kérjük Intézményetek és Személyed erkölcsi támogatását, hogy a nemes kezdeményezést közösen vigyük végig.

Az összefogás eredményeként remélhetőleg mielőbb megszületik a javasolt törvény, amellyel közvetve Szentágothai Jánosnak is méltó emléket állíthatunk.

Budapest, 1999. szeptember 27.

Szívélyes üdvözzettel:

Dr. Halász Béla
kuratóriumi elnök

Iktatószám: 3371 /1999
Referens: Zólyom Orsolya

**Dr. Halász Béla egyetemi tanár, akadémikus
a Bolyai János Alapítvány Kuratóriumának elnöke részére**

Budapest

*Tisztelt Elnök Úr!
Kedves Béla!*

Örömmel vettem kézhez szíves megkeresésedet, amelyben a Magyar Orvostudományi Társaságok és Egyesületek Szövetsége (MOTESZ) által is oly fontosnak tartott Magyar Tudomány Napja törvénybeiktatásának kezdeményezéséről és annak támogatásáról szólsz. Teljes mértékben azonosulni tud Elnökségünk azon nézetével, hogy két szellemóriás tettei kötődnek a jeles november 3-ai dátumhoz. Egyetértésünk megerősítéséhez szavaidat idézném, miszerint „felejthetetlen emlékü akadémiái elnökünk, Szentágothai János” neve is e naphoz kötődik.

Immár több éve aktívan működünk közre a Magyar Tudomány Napja programjainak szervezésében, szövetségünk tevékenységében -már nevéből fakadóan is- elsőrendű fontosságot kap a tudomány képviselőite.

Kérésedre tehát a MOTESZ Elnöksége nevében fogadd támogatásunkat a Magyar Tudomány Napja törvénybeiktatását célzó kezdeményezéshez és készségünket a további együttműködésre.

Budapest, 1999. október 6.

Szívélyes üdvözzlettel:

Dr. Halász Mihály
a MOTESZ elnöke

1999 OKT 06.

POSTÁZVA

Dr. Halász Béla
kuratóriumi elnök úr részére
Bolyai János Alapítvány

Budapest

Tisztelt Elnök Úr!
Kedves Béla!

Nagy örömmel vettem kézhez a Magyar Tudomány Napja törvénybe iktatását kezdeményező, és annak támogatását kérő leveled. A Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetségének Elnöksége októberi ülésén a kezdeményezést egyhangúan támogatta, egyben felhatalmazott ezen nagyfontosságú ügyben a támogató, együttműködő részvételre.

A modern természettudományi és mérnöki munkában alapvető szerepet játszik a matematika, amelynek Bolyai János világhírű szimbóluma. Szövetségünk matematikusokat tömörítő tagegyesülete, a Bolyai János Matematikai Társulat is az ő nevét viseli. Személy szerint is egyetértek azzal, hogy a jeles november 3-i Magyar Tudomány Napja eszmeiségében találkozik a két szellemóriás, Széchenyi és Bolyai szelleme és kívánatos, hogy ez törvényi szinten is elismerést kapjon.

Miután Alapítványotok és Szövetségünk összefogása vezetett a Magyar Tudomány Napjáról hozott kormányrendelethez, természetes, hogy a magasabb szintre emelés kezdeményezésében is partnereitek vagyunk. Az MTESZ Elnöksége nevében fogad tehát támogató együttműködésünket a Magyar Tudomány Napja törvénybe iktatásának mielőbbi megvalósulásához.

Budapest, 1999. október 8.

Üdvözlettel:

Dr. Michelberger Pál
elnök

Cím (Address):
H-1055 Budapest
V. Kossuth Lajos tér 6-8.

Levelezési (Mailing address):
H-1372 Budapest
P.O. Box 451
ABN-AMRO 10200830-32310360
Adószám: 19816140-241

Tel.: +36 1 353 1872
+36 1 353 2808
+36 1 353 3585
Fax/üzenet: +36 1 353 0317
E-mail: mtesz@mtesz.hu

XLV. TÖRVÉNYCIKK

Széchenyi István gróf, a legnagyobb magyar emlékének törvénybe iktatásáról. (1)

(Kihirdetett az Országos Törvénytárnak 1925. évi december hó 29-én kiadott 19. számában.)

A magyar nemzet századik évfordulóját ünnepelve annak az eseménynek, hogy Széchenyi István gróf a pozsonyi országgyűlésen közéleti munkásságát megkezdte és 1825. november 3-án példát adó nagy tettével lehetővé tette a Magyar Tudományos Akadémia megalapítását, a nemzetgyűlés elhatározta:

1. §. (2) Széchenyi István gróf közéleti munkásságával, melyet alko-

(1) A törvényjavaslatot a miniszterelnök 1925 okt. 27-én nyújtotta be 956. sz. a. — A nemzetgyűlési közjogi bizottság jelentése: 1925 okt. 30. 961. sz. a. Nemzetgyűlési tárgyalás: 1925 nov. 4. a 460. ülésben; harmadszori olvasás: 1925 nov. 5. 461. ülésben.

A címbe «a legnagyobb magyar» megjelölést 460. ülésében Östör József indítványára a nemzetgyűlés plénuma vette fel.

(2) (M. i.) Száz évvel ezelőtt, a hosszú szünet után Pozsonyba 1825. szeptember 11-re összehívott országgyűlésen indult meg Magyarország újjáalakításának nagy munkája.

A reformkorszak elején kezdte meg fáradságtalan tevékenységét Széchenyi István gróf, aki azután nemzetünk érdekében oly sok ténnyel alkotott.

Amikor Széchenyi István gróf elhunyt, alkotmányunk fel volt függesztve és így a törvényhozás nem foglalkozhatott az ő emlékének megörökítésével; a társadalom megnyilatkozása azonban a gyászban kétség nélkül méltó volt a magyar nemzethez és a legnagyobb magyarhoz: több közadakozásból szobra is felállított, de szintén nem törvény rendelese alapján.

Most, amikor száz év telt el Széchenyi István gróf közéleti tevékenységének megkezdése óta, elkezdett az alkalom arra, hogy azzal a férfival szemben, akit a nemzet már régen a legnagyobb magyar nevére méltónak talált, a törvényhozás is ünnepélyesen kifejezze hálóját azzal, hogy emlékét törvénybe iktatja.

(Nö.) Midőn a magyar nemzet törvényhozói testülete a nemzet elismerésének, hálójának zászlóját hajtja meg legnagyobb fia, gróf Széchenyi István emléke előtt, lehetetlen szó nélkül elisiklani ama nagy alkotások előtt, amelyek gróf Széchenyi István nevéhez fűződnek. Neve, megjelenése mérföldkövet jelent Magyarország gazdasági, kulturális és politikai fejlődése terén. Mint egy hatalmas üstökös a sötét égbolton, úgy jelent meg a nagy tespedés, gazdasági pangás, kulturális elmaradottság korában Hazánk politikai horizontján, megjelenésével új irányt adva, teljes átalakulást idézve elő gazdasági, szociális és kulturális téren, hatalmas genijének törhetetlen akaraterejével mutatva meg nemzet számára az egyedül helyes, egyedül igaz és egyedül célravezető utat. Beszédeiben, örökbeesü mondataiban élesen ostromozta nemzetének hibáit, a főúri rendnek, melyhez tartozott a nemzettel szembeni mulasztásait, de egyúttal lelkesedéssel mutatott rá annak erőnyeire, ama hatalmas szunnyadó erőre, amely a magyar nemzetben rejlik s amelynek kellő módon való érvényre juttatása fajtát a nemzet legelsőinek sorába juttatandja.

Soha még embernek munkája, eszméinek hirdetése és megvalósítása során annyi és oly nagy nehézséggel, sok akadállyal megküzdönie nem kellett, mint neki. A nemzeti érzés háttérbe szorulása, az általános gazdasági pangás, a szociális érzés hiánya, a nemzeti öntudat elsenyvedése, a nemzeti kultúra hanyatlása, a legteljesebb érdektelenség a közügyek iránt jellemezték a kort, melyben korszakalkotó munkáját megkezdte, melyekhez gátoló akadály gyanánt járult kortársai részéről egyrészt a meg nem értés, másrészt pedig az előítélet és önzés, a legnagyobb fokú ellenkezés formájában minden reformnak. Az akadályok azonban csak fokozták munkaerejét, a kortársak ellenkezése munkakedvét. Egyrészt jellemezték meg hatalmas szellemi alkotásai, a «Hitel», a «Világ», a «Stádium», amelyek kimeríthetetlen kincsesházai lesznek mindenkor az újabb generációknak úgy politikai, mint gazdasági, mind pedig kulturális téren, majd a «Kelet népe», mely örökbeesü kátéja a nemzeti öntudatnak, a magyar nemzet értékes faji sajátosságainak, erőnyeinek, s az abban rejlő elpusztíthatatlan nemzeti erőnek.

Gróf Széchenyi István egyike azon keveseknek, akiknek megadatott az az Isteni Gondviseléstől, hogy szavai nemcsak a pusztában elhangzott szavak maradtak, hogy eszméi megvalósultak, testet öltöttek, s míg buzdító beszédei nyomán ellenállhatatlan erővel kezdődött meg a magyar nemzeti kultúra renaissance-a, tettei, alkotásai a magyar gazdasági élet újraéledését eredményezték.

Ha nem tett volna mást, 1825. évi november hó 3-án, a Magyar Tudományos Akadémia megalapításával már érenél maradandóbb emléket alkotott magának. Ő azonban ennél sokkal többet tett nemzeté javára. Alig van tere a tudománynak, a gazdasági életnek, amelyen kezdeményező lépést, örökös maradandó alkotást nem létesített volna. Ha kitekintünk a törvényhozás gótives palotájának ablakán, szemünkbe ölik korának egyik legmerészebb, leggeniálisabb alkotása, melynek célja a két város

ásainak nagy sora hirdet, a nemzet halálját teljes mértékben kiérdemelte.

2. §.⁽³⁾ Nevének el nem multható emlékezetét törvénybe iktatja.

összekapcsolása révén azok fejlődését előmozdítani, Budapestet az ország kulturális központjává tenni. Ezzel kapcsolatban veti fel a budai Alagút tervét is, melynek megvalósítása céljából nagy propagandát fejt ki. A Duna szöke vizén tovasikló gőzösök létüket ugyancsak a nagy kezdeményezőnek köszönhetik, megalapítója lévén a dunai hajóznak. S tovább haladva a Duna folyása mentén, találkoznak geniejének másik nagy alkotásával, a Vaskapu szabályozásával, amely megnyitotta a vízforgalmat Magyarország és a dunai államok között. Múltán sorakoznak ezek mellé a Tiszaszabályozás nagyszabású munkálatai, melyek gátak közé szorítják a szöke Tisza rakoncátlan habjait, hatalmas területeket mentve meg a mezőgazdasági kultúra számára. A magyar közlekedési politikának hatalmas lökést adott a «Javaslat a magyar közlekedési ügyek rendezéséről» cím alatt megjelent reformtervezete, melynek célja az országnak hatalmas vasúti, vízi és országúthálózattal a világgözeledésbe való beillesztése volt. Budapest központtal s amely még az ország ama társadalmi rétegeire is mely hatást gyakorolt, akik egyébként Széchenyi működését kétkedéssel fogadták, sőt ellene állást foglaltak.

A gazdasági élet fellendítése céljából megalapította az «Allattenyésztő társaságot»-ot, amelynek célja kezdetben a loversenyeknek Hazánkban való meghonosítása, majd ezzel kapcsolatban a lötenyésztés fejlesztése, végül pedig a gazdasági élet minden terére kiterjedő reformok létesítése, s amely később «Honi» azaz «Hazai Gazdasági Egyesület» nevet nyert. Meggyőző érvelésű beszédeiben a társulást, a szövetekezést hirdeti, mint a gazdasági megerősödés egyik leghatásosabb eszközeit, alapfeltételét.

A Tudományos Akadémia mellett legszebb kulturális alapítása volt a «Casino», melynek célja nemcsak az volt, hogy egy szellemi központot létesítsen a magyar úri társadalomnak egy társaságba. körbe tömörítésével, hanem, hogy azt beszédeiben, gondolkodásában és érzésében magyarrá is tegye.

Nagy tudását, széleskörű ismereteit, európai műveltségét hosszú külföldi tartózkodása alatt szerezte Széchenyi István, s nagysága épp abban mutatkozik, hogy nemzetéhez, annak kulturális elmaradottsága, szegénysége, a nemzeti sajátosságokból való kivetkőzése dacára is lelkeinek minden erejével, szívének teljes melegével ragaszkodik, profétai ihlettséggel minden munkájában nemzetének hivatottságát az európai kultúrnépnek sorában. Soha még államférfi nem nyilatkozott oly lelkesedéssel nemzetének hivatottságáról, fájának jellegzetes nemzeti sajátosságairól, mint Széchenyi a «Kelet népe» következő soraiiban: «A magyar népek, mint én fogom fel, — s ha nem táplálna gyermekkoromtól fogva ezen remény s ezen remény nem emelkedett volna férfiúi koromban éltém legelhatározóbb pontján eldönthetetlen szent hitté, a nyilvános élet mezejére fel soha nem lépek — a magyar népek nincs esekélyebb hivatása, mint képviselni — Európában egyedüli heterogén sarjadék — ázsiai hőlesőjében rejlő, eddigelé sehol ki nem fejtett, sehol érettségre nem virult sajátosságait: sajátosságait egy törzsek fajnak, mely jóllehet mindent maga előtt ledöntő magályként már több ízben gyászba borító földgolyóink legkiképzettebb részeit s fel-felbőszülésében, mint Isten ostroma mindenütt vérel járt, bizonyosan annyi különöst s erejénél fogva bizonyosan annyi jót és nemesit rejt magában, mint az emberi nemnek akármely lelkes és erős családja, csak hogy, mint azoknál, úgy ennél is, külön sajátossági árnyéklatokban, a korlátlan tűznek nemes hévre, a vad erőnek bajnokai szilárdságra, a romboló ittasságnak nagylelkűségeire kell tisztulni, fölemelkedni». S nemcsak szóval tett hitvallást eme meggyőződése mellett, de minden eszelekedetével azon volt, hogy fájának ezen jellegzetes sajátosságait ébren tartsa, nemcsupán, erősítse, s hogy kortársainak figyelmét, érdeklődését, szeretetét ezek irányában felkeltse. Ebben rejlik Széchenyi igazi nagysága, amely őt a legnagyobb reformátor elnevezés mellett a «legnagyobb magyar»-rá is teszi.

Tragikus halálának ideje nem volt alkalmas arra, hogy emléke a nemzet halálánál megnyilatkozása gyanánt törvénybe iktattassék, a gyász azonban, mely váratlan halálhíre nyomán eltöltötte minden magyar szívet, méltó volt az ő nagy emlékéhez.

Száz esztendeje annak, hogy a Legnagyobb Magyar közéleti tevékenységét megkezdette: soha nem volt oly alkalom, hogy a nemzet halála legnagyobb fiával szemben megnyilvánuljon, mint ma, amikor a történelem részrehajlatlan távlatából nézve állapíthatjuk meg az ő lelki nagyságát, eszméinek, tanításainak igazságát, ama soha el nem hervadó érdemeket, amelyeket hazánk kulturális, gazdasági és politikai rekonstrukciója érdekében szerzett, s amidőn osztály- és pártkülönbség nélkül ismerjük el, hogy nemzetünk nagyvá tételének egyedüli útja az, amelyet ő jelölt meg és egész életén át hirdetett.

(3) E §-t a nemzetgyűlés 460. ülésében Östör József indítványozta szöveggel fogadta el.

II. rész JOGSZABÁLYOK

A Kormány rendeletei

A Kormány 55/1997. (IV. 3.) Korm. rendelete

a Magyar Tudomány Napjáról

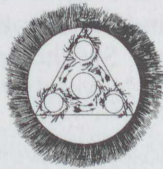
1. §

A Magyar Köztársaság Kormánya a tudománynak a társadalomban betöltött szerepét kiemelkedően fontosnak tartja, és elő kívánja segíteni a közgondolkodásban a tudásközpontú értékrend kialakítását. Elismerésre méltónak tartja a tudomány művelése és fejlesztése érdekében végzett tevékenységet, és ezért november 3-át a Magyar Tudomány Napjává nyilvánítja.

2. §

Ez a rendelet a kihirdetését követő 15. napon lép hatályba.

Horn Gyula s. k.,
miniszterelnök

JOHN BOLYAI FOUNDATION • BOLYAI JÁNOS ALAPÍTVÁNY • ФОНД ИМ. ЯНОША БОЯИ
JOHANN BOLYAI STIFTUNG • FUNDAȚIA IANOS BOLYAI • FONDATION DE JEAN BOLYAI

Törvényjavaslat a Magyar Tudomány Napjáról

Az Országgyűlés attól a felismeréstől vezetve, hogy a jövő társadalma a tudásközpontú világtársadalom, s ebben a kiművelt emberfők sokasága a legfőbb nemzeti vagyon, a tudománynak a társadalomban betöltött szerepét kiemelkedően fontosnak, a tudomány művelése és fejlesztése érdekében végzett tevékenységet elismerése méltónak tartja, és elő kívánja segíteni a tudásközpontú értékrend kialakítását a közgondolkodásban. Ezért a következő törvényt alkotja:

1.§. Az Országgyűlés *november 3-át* – azt a napot, amelyen Bolyai János 1823. november 3-án Temesvárról írt levelében a kétezer esztendőös tudományos probléma megoldását bejelentette, és nagy tettevel példaadóan járult hozzá a világra szóló magyar tudomány megalapozásához, továbbá amely napon Széchenyi István a pozsonyi országgyűlésen közéleti munkásságát megkezdte és 1825. november 3-án példaadó nagy tettevel lehetővé tette a Magyar Tudományos Akadémia megalapítását – *a Magyar Tudomány Napjává nyilvánítja.*

2.§. Ezen törvény kihirdetésével lép hatályba.

Az áttekintett tudománytörténeti tények és jogtörténeti dokumentumok reméljük elégségesek a Magyar Tudomány Napja törvénybeiktatására vonatkozó javaslat indoklásához.

1. A tudománytörténetben Széchenyi és Bolyai öröksége kölcsönösen kiegészítik egymást. November 3. kettős ünnep, egyszerre Bolyai és Széchenyi napja.

2. A két történelmi jelentőségű november 3. közül az egyik már 1925-ben jogszabályi megőrkítést kapott, mégpedig törvényi szinten. A jogalkotás a folytatáshoz is mintát adott. Példás az a gyorsaság is, ahogy a Bethlen István miniszterelnök által előterjesztett javaslat törvényvé vált. Még arra is kiterjedt a törvényhozás figyelme, hogy Östör József nevét a javaslat két szóval bővítésére vonatkozó indítványáért külön rögzítse.

3. Az 1997-es kormányrendelet, ha nincs jogtörténeti előzménye, magában tekintve értékes döntés. De ha egybevetjük a két dokumentumot, a hiánypótlás igénye azonnal szembeötlik. Ha egyszer november 3. Széchenyi emlékezete kapcsán már törvényi szinten nyert megőrkítést, a Magyar Tudomány Napja ugyanezt a szintet igényli a kormányrendelet helyett. Hiányzik az is, hogy miért épp november 3-a lett a Magyar Tudomány Napja. Végül hiányzik, hogy kitől ered a Magyar Tudomány Napjának ötlete, gondolata.

4. A hiánypótlás a két jogszabály egységes szerkezetbe foglalásával és a hiányzó pont kiegészítésével rendezhető. Mindkét jogtörténeti előzménynél a miniszterelnök volt az előterjesztő. Ennek indokoltsága most még nyomatékosabb, mivel a Tudomány Napja az 1996-os Tudóstalálkozó kezdeményezéséből született, és a Tudóstalálkozó 2000 fővédnöke a Nobel-díjas Oláh György professzor mellett a Miniszterelnök úr.

5. Egy pont maradt nyitva. Az, hogy a Széchenyi István nevéhez fűződő 1825. november 3. az Akadémia megalapításának napja, a tudományos, és kivált az akadémiai körökben közismert, számon tartott tény. De kinek a nevéhez fűződik annak felismerése és kinyilvánítása, hogy a magyar tudomány krónikájában a Bolyai János nevéhez kapcsolódó 1823. november 3. ugyancsak kivételes történelmi jelentőségű dátum? Az Akadémia egész története egyik legnagyobb elnökének a nevéhez.

Szentágothai János az a történelmi személyiség, aki 1977-ben, Bolyai János születésének 175. évfordulóján az Akadémia dísztermében, mint Széchenyi Akadémiájának hivatalban lévő elnöke tette meg ezt. Kerek öt éve távozott el az iskolateremtő Professzor, aki felsőfokon kötötte össze Széchenyi és Bolyai szellemét. A Magyar Tudomány Napjának törvénybeiktatása egyben méltó tisztelgés lenne az Országgyűlés részéről is azon világhírű tudós iránt, aki két sorsfordító cikluson keresztül vett részt képviselőként a törvényhozásban!

„A tudomány pedig hasonló egy hegyhez, amelyre többen különböző oldalról felmennek. Minél magasabbra hágnak, annál nagyobb, tágasabb látókört nyernek, de annál inkább közelednek is egymáshoz, és amikor a hegy csúcsára érnek, együtt vannak, és kezet nyújtanak egymásnak.” *Eötvös József* írta ezeket az emelkedett szavakat. Maga is felért a csúcsra, és erre buzdította fiát, *Eötvös Lorándot* is, aki méltónak bizonyult az apai örökségre. A kiemelkedő kultuszminiszter és akadémiai elnök fia később a Magyar Tudományos Akadémia egyik legnagyobb elnöke lett. De 130 évvel ezelőtt még csak tanuló volt Kant városában, Königsbergben, amikor megkapta az Akadémia élén álló *Eötvös József* 1869. július 9-én kelt megdöbbenő levelét:

„...A napokban levelet kaptam a római akadémia matematikus osztálya elnökétől, melynek örültem és elszomorodtam egyszerre, s melynek tartalmáról most sem tudom, büszkék legyünk-e reá, vagy piruljunk.

Az elnök tudósít, hogy ugyanezen postával Bolyai Jánosnak és Farkasnak Rómában kijött olasz biográfiáját [küldi], hozzá egy Párisban s egy Bordeaux-ban kijött biográfikus ismertetést, melyhez Bolyai Jánosnak a paralellák teóriájáról írt kisebb munkája szinte fordításba csatoltatott.

Ezen munka 834-ben jött ki németül, s állítólag, a római tudósok nézete szerint, a legnagyobb, mi a matematika körében e század alatt történt. Bolyai munkáját csak Gauss ismerte, kivel Bolyai János apja, Farkas, a dolgozatot közlé, és ki annak következtében egy hasontartalmú dolgozatát, melyen 35 évig dolgozott, eldobta, miután a kérdés, melyet ő megfejtteni akart, Bolyai által megoldatott. Csak Gauss korrespondenciájából, mely 59-ben kiadatott, lettek figyelmessé a tudósok Bolyaira, s miután róla egy mérnök ismerőse által cikk jelent meg Grunertban, nagy nehézséggel megszerezték végre egy példányt, mely most olasz és francia fordításban megjelent, és a legnagyobb szenzációt csinálja a matematikusok között. Buoncompagni csak azért fordult hozzám, mert biztos tudomást szerezvén, hogy a két Bolyai irományai Marosvásárhelyen vannak, három év óta mind ő, mind a bordeaux-i és párisi akadémiák tízszer írtak a marosvásárhelyi kollégiumhoz, de még választ sem kaphattak, s most – meg lévén győződve, hogy ilyen lángész irományai közt sok becses jegyzet lesz –, azért fordulnak hozzám, hogy az irományokra kezemet tegyem, s azoknak érdemes részét vagy az akadémiánál adjam ki, vagy nekik engedjem át kiadás végett. – És ezen ember soha nem volt akadémikus, Erdélyben félbolondnak tartatott, s míg Gauss vele éveken át levelezett, Ausztriában mint genie-hadnagy penzionáltatott; s

ha örülünk, hogy nagy matematikust adtunk a világnak: lehet-e rosszabb bizonyosága barbarizmusunknak? De elfogyott a papirosom. Ég áldjon meg.”

1799-ben, kerek kétszáz éve jött haza *Bolyai Farkas* Göttingából, hogy itthon fejlessze és terjessze a tudást, ezzel segítve hazája felemelkedését. Göttinga híres egyetemén kötött életre szóló barátságot a matematikusok fejedelmével, Gaussal, akivel élete végéig levelezett.

Kerek száz éve jelent meg a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából *Schmidt Ferenc* és *Paul Stäckel* szerkesztésében *Bolyai Farkas* és *Gauss Frigyes Károly* levelezése. Ebben olvashatjuk, miként tudatta Bolyai Farkas Gaussal fiának születését.

A „göttingai kolusszus”, Gauss Bolyai János születése idején számította ki a csillagászok által szem elől veszített Ceres kisbolygó pályáját, amelyet azután újra meg is találtak. Erre utalva így adott hírt a boldog apa diákkori barátjának gyermeke érkezéséről:

„Ezenközben én is elindítottam egy új planétát ebbe a Világba, de sem középpontját, sem pályáját meghatározni nem tudom, Isten egy szép fiúgyermekkel ajándékozott meg”, aki „a kezdetet és a véget kapcsolhatná össze, hidat verve az iszonyú mélység felett”.

Az új égitest fényes csillagnak bizonyult. Bolyai János pályájának még csak kezdetén tartott, még nem töltötte be 21. évét, mikor Temesvárott, 1823. november 3-án kelt híres levelében ezen merész szavakkal jelentette be világraszóló eredményét:

„Kedves Édes Apám!

Annyi teménytelen megírni valóm van az ujj találmányaimról, hogy éppen most nem tudok másként segíteni magamon, mintha semmibe se ereszkedem belé 's tsak egy quartára írok [...]

A feltételem már áll, hogy mihelyt rendbe szedem, el-készítem, 's mód lesz, a parallelákról egy munkát adok ki; ebbe a pillanatba nints kitalálva, de az az út, melyen mentem, tsaknem bizonyoson ígérte a tziel eléresít, ha az egyébaránt lehetséges; nincs meg, de olyan felséges dolgokat hoztam ki, hogy magam el-bámultam, 's örökös kár volna elveszni; ha meglátja Édes Apám, megesmeri; most többet nem szólhatok, tsak annyit: *hogy semmiből egy ujj más világot teremtetem*; mindaz, valamit eddig küldöttem, tsak kártyaház a toronyhoz képest. Meg vagyok győződve, hogy nem sokkal fog kevesebb betsületemre szolgálni, mintha feltaláltam volna. Választ várva vagyok örökös háládatossággal tisztelő fia

Bolyai mk.[...]

Bolyai János másfél év múlva, több mint hat esztendei távollét után, 1825 tavaszán látogathatott haza Marosvásárhelyre. Ekkor már vitte és átadta a tér tudományát forradalmasító műve kéziratát apjának. A mű 1831 nyarán látott nyomtatásban napvilágot. Bolyai Farkas 1831. június 20-án küldte el bírálatra Gaussnak fia munkáját. E szavakkal kezdte a kíséző levelet:

„Nagyra becsült Gauss!

Bocsásd meg, hogy háborgatlak óriáspályádon, tarts egy kis szünetet s ajándékozz egy percet a barátságunknak! Fogadd elmúlt Napok visszasugárzását, és elutazásunk előtt az aggkor romjaiból még egyszer megifjulva nyújtsuk egymásnak jobbkunkat egynéhány ország felett! Az Idő s Tér bilincsei nem kötik meg a lelkeket. A Földnek minden, magasabb lények szemében nevetségesen kicsiny (bár önnön maguknál soha nem kisebb, és relatíve mindig nagy) nagysága eltűnik a szeretet birodalmában, és csak a boldogság ez egyedüli forrásából fakadt áramlások folynak csillogva az örök Nap fényében az újra meglelt Paradicsom hervadhatatlanul virágzó mezein. [...] Egyesüljünk hát most ismét, és a Föld széléhez közelítve utazzunk együtt tovább: magasabb és tisztább napok közelítenek felénk...”

Gauss nagy elismeréssel fogadta János alkotását. Gerlingnek írt bizalmas levelében elsőrangú lángelmének nevezte Bolyait. De ez csak Gauss halála után, és csak levelezésének közzétételével került nyilvánosságra. Ennek nyomán fordult a nemzetközi tudományos érdeklődés Bolyai felé. Erről adott hírt Eötvös József Eötvös Lorándnak.

De ezt János már nem érte meg. Aki oly nagy tudományos dicsőséget szerzett hazájának, a Magyar Tudományos Akadémia előtt teljesen ismeretlenül hunyt el. A nyugalmazott hadmérnökkapitány földi maradványait három hivatalból kirendelt katona kísérte utolsó útjára.

A történelemre, s mindenek előtt Akadémiánkra várt, hogy igazságot szolgáltatson Bolyainak. Bolyai Farkas a bölcsönél még nem tudta az újszülött pályáját meghatározni. János születésének centenáriuma az Akadémia akkori elnöke és a magyar tudóstársadalom feje, Eötvös Loránd a Bolyai János szülővárosában, ott is a kolozsvári tudományegyetemen tartott Bolyai-émlékünnepen már mint a legnagyobb magyar tudósról, mint örök példaképről beszélt Bolyairól:

„Tisztelt ünneplő gyülekezet! Környezőitől, atyján kívül, meg nem értve, magától és magának alkotta meg Bolyai János a geometriának azt az új világát, amelynek mélységeiben ő, s később az ő nyomdokán haladók gazdag kincseket tártak fel a tudománynak. [...]”

Nekünk, akik ma, száz évvel az ő születése után itt összegyűltünk, már jobb a sorsunk. Hazánk azóta a tudományos világnak egy évről évre gazdagabb termést ígérő tartománya lett. Mi gondolatainkat, mikor megszületnek, már a magunk nyelvén közölhetjük velünk együtt haladó pályatársainkkal, elismerésre, sőt jutalomra már itthon számíthatunk. De azért valljuk be őszintén, mi is arra a távolabb, de nagyobb s el nem évülő dicsőségre törekszünk, amely Bolyainak adatott, mert tudjuk, hogy csak az az igazi tudomány, amely világra szól; s azért, ha igazi tudósok és – amint kell – jó magyarok akarunk lenni, úgy a tudomány zászlóját olyan magasra kell emelnünk, hogy azt hazánk határain túl is meglássák, és megadhassák neki az illő tiszteletet.

Ez a mi eszményünk, ez valósult meg Bolyai alkotásával egyszer, ilyen teljes mértékben talán egyetlenszer.

Azért siettünk ma ide, különösen mi, e hazában a matematikai tudományok művelői, hogy a nagy Bolyai dicső emlékét s vele saját eszményeink diadalát ünnepeljük.

Engem a Bolyai tudományában jártasabb társaimmal együtt a Magyar Tudományos Akadémia küldött ide. Nem jöttünk üres kézzel, társam, a főtitkár el fogja mondani, mivel járul az Akadémia ahhoz, hogy ez a mai nap a jövőben is emlékezetes maradjon...”

Ekkor jelentette be Szily Kálmán az Akadémia rangos nemzetközi díja, a Bolyai-jutalom megalapítását. A Bolyai-díj ötévenként került kiadásra az időszak bármely nyelven megjelent legjobb matematikai munkájáért. Az első Bolyai-díjat 1905-ben a francia Henri Poincaré vehette át, a másodikat 1910-ben az ugyancsak világhírű David Hilbert, Göttingából.

Ezzel párhuzamosan 1913-ban németül, majd az Akadémia gondozásában 1914-ben magyarul is megjelent Paul Stäckel átfogó monográfiája a két Bolyai matematikai munkásságáról. Az Eötvös Loránd vezette összefogás nyomán Bolyai János már a század elejére a világ valaha élt legnagyobb matematikusi között kapott helyet.

De az Üdvtan titka, s annak kezdeteként az 1823. november 3-i híres sorok hiteles értelme továbbra is rejtély maradt. Babits Mihály Bolyai János halálának 50. évfordulójára 1911-ben írt BOLYAI című versében zeniális költői felvillanással jelezte, hogy az emberi gondolkodás milyen magasságaiba kell emelkedni annak, aki követni akarja Bolyai szellemi szárnyalását:

„*Semmiből egy új más világot teremtettem*” – Bolyai János levele atyjához

Isten elménket bezárta a térbe. / Szegény elménk e térben rab maradt: / a kapzsi villámölyv, a gondolat, / gyémántkorlátját még csak el sem érte. // Én, boldogolván azt a madarat / ki kalitjából legalább kilátott, / a semmiből alkottam új világot, / mint pókhálóból sző kötelt a rab. // Új törvényekkel, túl a szűk egen, / új végtelent nyitottam én eszemnek; / király gyanánt, túl minden képzetten // kirabolván kincset a képtelennek / nevetlek, mint Istennel osztozó, / vén Euklides, rab törvényhozó.”

A két Eötvös után egy harmadik nagy akadémiai elnök és szellemóriás, Szentágothai János volt az, aki az agy kutatás tudósaként világitotta meg, mit is jelent a magyar tudománytörténetben, sőt, az egyetemes emberi gondolkodás fejlődésében a híres november 3-i levéllel jelzett „*semmiből egy ujj más világot teremtettem*”.

Szentágothai János Bolyai János születésének 175. évfordulója alkalmából 1977-ben a Magyar Tudományos Akadémia elnökeként az Akadémia dísztermében tartott ünnepi előadásában (amely Staar Gyula szerkesztésében még akkor nyomtatásban is napvilágot látott) mintegy folytatva Eötvös Loránd 75 évvel korábbi gondolatait, e szavakkal jelölte ki Bolyai János helyét: „A magyar nép génusza – a tudomány területén – a legmagasabb fokon Bolyai Jánosban öltött testet”.

Nagy Ferenc

A magyar nép géniusza – a tudomány területén – legmagasabb fokon Bolyai Jánosban öltött testet. Erre tragikumában is, szinte a klasszikus görög sorstragédiát idéző, nagyszerű életre Bolyai születésének 175. évfordulóján többféleként is emlékezhetünk. Felidézhetjük életének sikerekben szegény, buktatókban gazdag főbb állomásait – erre a feladatra erre leghivatottabb tudósunk vállalkozott. Részletezni lehet geometriai rendszerét, szakmai vagy filozófiai szempontból, és annak szinte áttekinthetetlenül szerteágazó olyan következményeit, amelyek megváltoztatták egész világképünket. Villantsuk fel bevezetesként emberi, erkölcsi nagyságát jellemző néhány saját gondolatát, amely leveleiből, vagy naplójegyzeteiből ránk maradt.

Bolyai János olykor derűsebb, olykor zaklatott lelkiállapota gyakran sugallt mondatokat, amelyek azt igazolják, hogy vágyott ugyan az elismerésre, de nem hiúságból, hanem a tudomány érdekeitől, az emberiség boldogulásának óhajától indítatva. Ő előre tudta – nem egyszer meg is fogalmazta –, hogy „semmitől teremtett új más világa” majdan kihat egész szemléletünkre, befolyásolja az összes olyan tudományt, amelyekben a tér fogalma, szerkezete, interpretációja szerepet visz. Az általa teremtett új világ filozófiailag már csak azért is érdekes, mert ma tudjuk, hogy érzékelésünk számára az agy, nemcsak az emberi, hanem az állati agy is, az euklideszi geometria szerint eleméz. A lehetséges geometriáknak ez a határeset „tehát valóban természetes geometria” a filogenezis százmillió években mérhető időszaka során földi viszonyokra kifejlődött agy számára. Annál csodálatosabb, hogy az emberi agy képes saját magán túlnőni és új kozmikus méretben reális világot teremteni. Bolyai tehát valóban helyesen mérte fel felismerésének jelentőségét.

Saját eredményei új korszakot nyitó voltának tudatában a lélek mi-csoda titokzatos örvényeire világít az a tény, hogy az egyetlen róla készült hiteles képet ő maga semmisítette meg egy óvatlan pillanatban. És mit jelenthetnek az erről írt önéletrajzi sorok:

„...katonai ingénieurs-hadnagyi teljes parádében levett mellképe-met ... összeszaggattam: annyira nem vágytam az efféle, mások által vadásztatni szokott külső halhatatlanságra”.

A múlt tudósai között voltak, akik már életükben megdicsőültek, olyanok is, kiket máglyára küldtek, egyeseket csupán csak elhallgattattak. Ez talán a legkegyetlenebb sors, mert lassú halált jelent. A Kárpátok övezte terület meg tudta szülni Bolyai Jánost, de a közönyös, maradi társadalom eszméinek befogadására, megértésére már képtelen volt. Nem-hogy helyet biztosított volna számára, a tudományos élet eme tisztas hajlékában, de életében még a neve sem hangzott el a Magyar Tudományos Akadémia falai között. És amikor jól megkésve, 1868-ban először

elhangozott, akkor az külföldi kezdeményezésre történt. Akár mementónak is tekinthetjük ezt a tény, figyelmeztetőül saját, mai felelősségünkre.

Az irodalom – a tudományos és a szépirodalom egyaránt – együtt szokta emlegetni a két Bolyai nevét. Véségi köteléken túl a nehéz tudóssors is egymáshoz láncolta őket, meg a kétévezredes probléma, amelynek megoldásán fáradoztak. Az apa lényegében eredménytelenül, a fiú teljes sikerrel. De voltak események, amelyek éket vertek közéjük, és beárnyékkolták kapcsolatukat. Ezekből a jelentéktelen eseményekből az utókor jónéhány kutatója drámai színezetű tőkét kovácsolt. Legyünk ma már igazságosak, hisz régóta egymással megbékélten közös sírhant alatt alusszák örök álmukat. Jó, ha felidézzük, hogy a „vulkán” természetű fiú milyen szép szavakkal nyújtott békejobbot apja emlékének:

„Atyámnak örök hála, s poraira, hamvaira is áldás”.

Csupán egy ember iránti keserű szavak bukkannak elő gyakran a megsárgult lapokból, és ez Gauss, a legilletékesebb bíró. Tudjuk, hogy ő volt az akkori világ egyetlen olyan matematikusa, aki belátott az új fölfedezés mélységeibe, és aki tehetett is volna valamit annak elismertetése érdekében. Ám néhány kétes értékű mondaton kívül hallgatásba burkolózott. Nehéz megértenünk egy szellemóriás cselekedeteinek indítékait.

Bolyai János maga sok helyt szinte önkínzóan szaggatja fel újra és újra az őt ért sebeket. Az egyéni sérelem a tárgyilagos ítélezésben azonban nem befolyásolja, midőn így vesz búcsút az élők sorából kilépett Göttingeni Kolosszustól:

„A Gauss fátuma ... akkora hatással van rám, lelkem úgy siratja és oly mélyen gyászolja ... mintha egy második Atyámat vesztettem volna el!”

A két Bolyai sohasem duskált anyagi javakban. Nem jutott osztályrészükül gazdagon terített asztal. Bolyai Jánosnak is csak egyetlen vagyontárgya volt, a 29 oldalas Appendix, ezt helyezte letétbe az utókor számára. A szellemi alkotásnak nem lehet felbecsülni az értékét, de Bolyai János előre látta azt. Amikor pedig hírt kapott arról, hogy a távoli orosz földön egy másik tudós – Lobacsevszkij – az övéhez hasonló értékű kincset talált, volt ereje abban osztozni. Végrendeletét így vetette akkor papírra:

„... műve valóságos mesterműnek elismerendő ... Azon kevesek közé tartozik, kik e mély homályban elrejtett tárgy figyelemre méltó voltát észrevették ... Én örömet megosztom a találói érdemet.”

Az utókor pedig mintha csak respektálni akarta volna a nagylelkű hagyatkozást, valóban Bolyai–Lobacsevszkij geometriának nevezi a XIX. század legjelentősebb matematikai fölfedezését.

Tisztelt Hallgatóim! Bolyai János, a matematikus, idestova már egy évszázada elfoglalja méltó helyét a tudományok történetében. Ideje, hogy mint embert és jellemet is odaállítsuk, ahová tartozik, amely méltó arra, hogy születése 175. évfordulóján mélyen meghajtsuk előtte az elismerés zászlaját.

Szentágotbai János

A Bolyai János Alapítvány
és a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára

meghívja Önt a

BOLYAI JÁNOS

születésének 190. évfordulója
alkalmából rendezendő

BOLYAI-EMLÉKÜLÉSRE

A rendezvény időpontja:
1992. december 14. (hétfő), 10 óra

A rendezvény helye:
A Magyar Tudományos Akadémia Díszterme
Budapest V., Roosevelt tér 9. I. emelet

PROGRAM

A BOLYAI-BICENTENÁRIUM KÖVETELMÉNYEI
ÉS BOLYAI JÁNOS HELYE AZ AKADÉMIAÁN
Szentágotthai János akadémikus
a Magyar Tudományos Akadémia v. elnöke,
a Bolyai János Alapítvány kuratóriumának elnöke

A BOLYAI-DÍJ FELÚJÍTÁSA
Berényi Dénes akadémikus
a Magyar Tudományos Akadémia alelnöke

BOLYAI JÁNOS PÁLYÁJA
ÉS FILOZÓFIAI FELFEDEZÉSE
Nagy Ferenc, a Bolyai János Alapítvány
kuratóriumának ügyvezető alelnöke

A TELJES KÖRŰ BOLYAI-GYŰJTEMÉNYÉRT
ÉS A KRITIKAI ÖSSZKIADÁSÉRT
Rózsa György c. egyetemi tanár
az Akadémiai Könyvtár főigazgatója,
a Bolyai János Alapítvány kuratóriumának tagja

AZ ELKÉSZÜLT BOLYAI-BIBLIOGRÁFIA
ÉS BOLYAI-RITKASÁGOK REPRINTBEN
Gazda István, az MTA Tudomány-
és Technikatörténeti Komplex Bizottságának titkára,
a Bolyai János Alapítvány kuratóriumának tagja

BOLYAI JÁNOS TANULMÁNYAI
A BÉCSI MÉRNOKAKADÉMIAÁN
Ács Tibor ezredes, hadtörténész

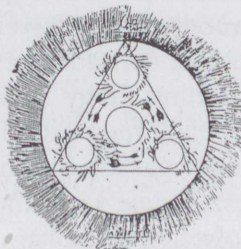
AZ APPENDIX VAGY A TÉR TUDOMÁNYA
ÉS BOLYAI MATEMATIKAI MŰHELYE
Kiss Elemér matematikaprofesszor
Marosvásárhelyi Műszaki Egyetem

BOLYAI ELLENTMONDÁSMENLESSÉGI VIZSGÁLATAI
ÉS MATEMATIKAI MUNKÁSSÁGÁNAK MÁSODIK FELE
Weszely Tibor matematikaprofesszor
Bolyai Farkas Líceum

BOLYAI JÁNOS,
A FIZIKA GEOMETRIZÁLÁSÁNAK ÚTTÖRŐJE
Toró Tibor fizikaprofesszor
Temesvári Tudományegyetem

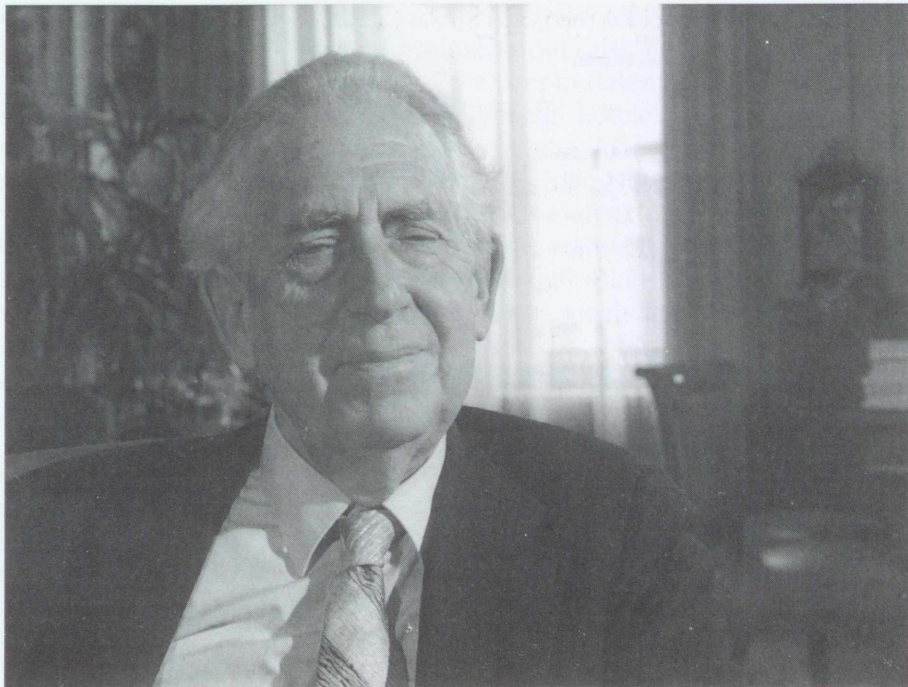
BOLYAI JÁNOS ERKÖLCSI ARCULATA
ÉS EGY EMBERIBB VILÁG IGÉNYE
Mandics György matematikus, szépirod.,
szerkesztő, Temesvári Új Szó

„Már most nem durva erővel, hanem
műveltséggel kell igyekeznünk ki-tűnni...”
Bolyai János

F.k.: Nagy Ferenc

MEGHÍVÓ

Szentágothai János a Magyar Tudományos Akadémián, elnöki szobájában

Másfél évtized múlva, 1992-ben újabb Bolyai-emlékülésnek adott ott-hont az Akadémia díszterme, melyen (a facsimile közölt meghívó bizonyosága szerint) újra a Professor úr tartotta a megnyitó előadást, de már az általa alapított Bolyai János Alapítvány elnökeként. Közvetlenül előtte, 1991-ben ünnepeltük meg Széchenyi István születésének 200. évfordulóját. Szentágothai János a Széchenyi-év gazdag tapasztalataival mögöttünk a figyelmet Bolyai János születésének közelgő 200. évfordulójára fordította, és meghirdette a bicentenáriumi programot. Megbeszéltünk, hogy 2002-ben együtt megyünk a Bolyaiak városába, ott ünnepeljük meg azt a lángelmét, akiben a magyar nép alkotó génusza a legmagasabb fokon öltött testet.

Öt esztendeje váratlanul eltávozott a Professor. De művében, művének folytatóiban holta után is él az ember. Ezt igazolja tudóstársa és barátja, Halász Béla akadémikus következőkben közölt ünnepi beszéde, amelyet a Bolyai János Alapítvány Szentágothai János alapító elnök halálának ötödik évfordulóján, 1999. szeptember 8-i ünnepi megemlékezésen tartott.

A mai napon öt éve annak, hogy meghalt Szentágotthai János professzor, a mindannyiunk által tisztelt, szeretett és nagyrabecsült világhírű kutató, a legendás hírű egyetemi tanár, az iskolateremtő, a neves tudománypolitikus, az emberileg is kiemelkedő, színes, európai műveltségű, minden iránt érdeklődő, fáklyaként világító nagy ember.

A jelenlévők közül sokak előtt ismert, hogy orvoscsalád hetedik generációjának volt tagja. Családjából olyan neves személyiségek származtak, mint Lumnitzer Sándor, az 1848-49-es szabadságharc egy ideig vezető orvosa, Schöpf-Merei Ágost, aki Európában elsők között megalapította a Szegény Gyermekek Kórházát Budapesten, Antal Géza, az első magyar urológus professzor és még mások.

Öten voltak fiútestvérek, akik mind orvosok lettek. Fialat éveiről rövid önéletrajzában a következőket írta: *„Híres rossz tanulók voltunk az iskolában, tanárok rémei – nem csintalanságunk miatt, mert a családon kívül aránylag békés és szelíd természetünk került előtérbe (pszichológusok bizonyára úgy magyaráznák, hogy otthon egymás között éltük ki agresszív hajlamainkat). Az elemi iskola 2. osztályából, kórosnak vélt figyelmetlenségem és koncentrációra való képtelenségem miatt gyógypedagógiai intézetbe való áthelyezésemet javasolták szüleimnek. Szerencsére ők jó humorral fogadták a javaslatot és megnyugtatták tanítóimat, hogy ez a tökéletlennek látszó gyermek a maga módján egész tehetséges. Ez azonban csak jóval később derült ki. 16 éves koromban egy régi, de nem játékszer jellegű mikroszkópot kaptam. Az e révén elémtáruuló világ véglegesen eljegyzett a mikroszkópiával”.*

Szentágotthai ifjúsága az 1920-as és 1930-as évekre esett, ami a Trianon utáni nehéz évtizedeket jelenti. A magyar kulturális elit világsan látta, hogy a megcsonkított és szétzilált Magyarország számára mi az egyedüli kiút. Mint tudjuk, gróf Klebelsberg Kuno kulturális miniszter új egyetemeket, kutató intézeteket hoz létre. Ez az az időszak, amely olyan nagyságokat ad a világnak, mint Békésy György, Neumann János, Szilárd Leó, Wigner Jenő, Teller Ede, Gábor Dénes, Kármán Tódor, Szent-Györgyi Albert, Hevesy György és még folytathatnám a sort.

Nagy ívű kutatói pályáját a budapesti I. sz. Anatómiai Intézetben kezdi. Másodéves orvostanhallgató korában famulusként lép be az intézetbe, melynek élén ekkor a nemzetközi hírű, neves idegrendszerkutató, Lenhossék Mihály áll, aki famulusának kezdő lépéseit tanácsaival és biztatásával segíti, irányítja. Szentágotthai az orvosi diploma megszerzését (1936) követően 10 évet tölt az intézetben. 1946-ban nevezik ki a pécsi egyetem Anatómiai Intézetének élére. Harmincnégy

éves korában, egyetlen orvosi végzettségű asszisztens nélkül kezdi meg egyetemi tanári működését. Néhány év leforgása alatt kiváló tehetségű tanítványok egész sorát vonzza maga köré, akik lelkesen támogatják törekvéseit és akiknek kitűnő, egy életre szóló indíttatást ad.

A Pécssett eltöltött tizenhét év alatt bontakozik ki a maga teljességében Szentágothai rendkívüli kutatói képessége. Kiemelkedő kutatási eredmények egész sora születik itteni tevékenységének idején, és ő maga kimagasló nemzetközi hírű kutatóvá válik. Munkássága alapján három kutatási irány (idegrendszeri szerkezet kutatás, neuroendokrinológia, kísérletes neuroembryológia) fejlődik ki.

Mint igen sok szellemi nagyság, Szentágothai is megelőzi korát. Elősként ő veti össze szisztematikusan az idegi kapcsolatok szerkezetére vonatkozó ismereteket a modern idegélettan elemi ingerületi folyamatokra vonatkozó eredményeivel. Alapvető kutatási eredményeinek jelentőségét az idegélettan kutatói előbb ismerik fel és értékelik, mint az idegszövevettannal foglalkozók. Felismerései szinte azonnal bevonulnak az idegélettan akkori kézikönyvébe. Hogy milyen nagy népszerűségnek örvend a fiziológusok körében, azt az 1986-ban Kanadában rendezett élettani világkongresszuson saját magam is tapasztaltam: viharos tapsal köszöntötte a hallgatóság, amikor felkért előadóként megjelent az előadói emelvényen.

Szentágothai egész tudományos gondolkodásának, írásainak sajátos vonása, hogy nem marad meg megfigyeléseinek pusztá leírásánál, amint azt a legtöbb kutató teszi, hanem van bátorsága az adatok alapján nagy ívű koncepciókat megfogalmazni. Nem fél attól, hogy újabb adatok fényében az általa eredetileg feltételezett kép esetleg hibásnak bizonyul. Koncepcióit rendkívül rugalmasan, a mindenkori tényanyag alapján fejleszti tovább. Színes és szárnyaló képzelőereje, valamint kiváló festőművészi képessége segítették ebben.

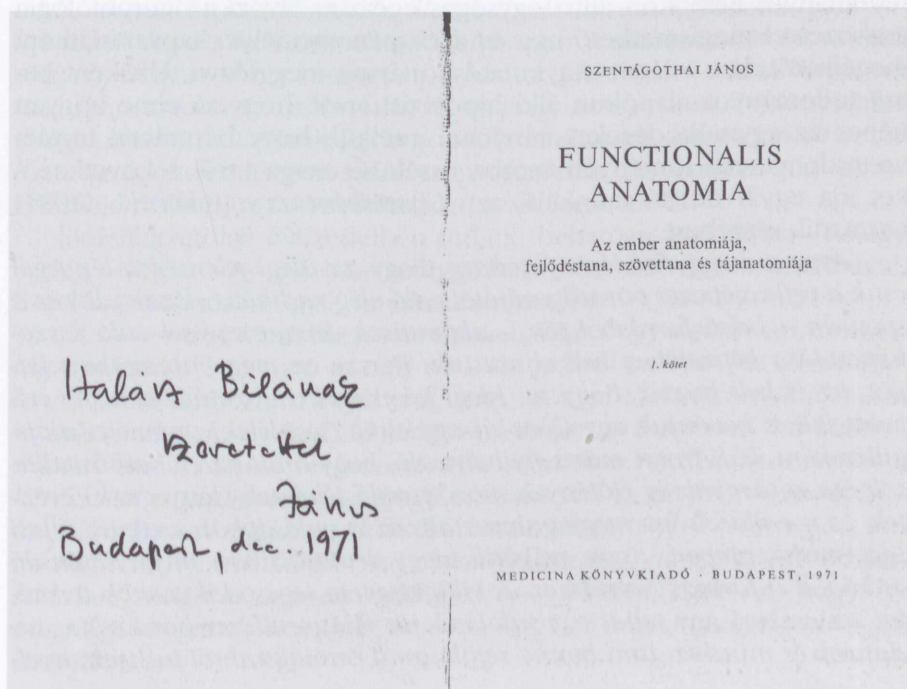
1963-ban meghívás alapján visszatér Budapestre és átveszi annak a tanszéknek a vezetését, amelyben tudományos pályáját kezdte. Tehetőséges fiatal kutatók egész sorával folytatja kutatásait. Érdeklődésének előterében az ideghálózatok elemzése és modellezése, az idegi kapcsolatok funkcionális szerkezete áll. Munkásságának rendkívül értékes részét képezik a kisagykéreg szerkezetére és működésére vonatkozó kutatásai. Ezen vizsgálatait az Eccles-szel és Ito-val közösen írt monográfiában (*The Cerebellum as a Neuronal Machine*, 1967) foglalja össze.

Rendkívül jelentős tudományos iskolát alapít, olyat amelyhez hasonló kevesen hoznak létre. Vezető személyiségek, kutatók, oktatók egész sora nő fel mellette. Tanítványai közül hatan a Magyar Tudományos Akadémia tagjai, 15 körüli az egyetemi tanár, s ezek fele tanszékvezető. A Szentágothai-iskola titka Szentágothai szakmai és emberi nagysága. Rendkívüli képességei, adottságai, lenyűgöző felkészültsége, briliáns előadásai, sziporkázó gondolkodása szinte vonzza az érdeklődő embereket. Amikor egy újságíró megkérdezte: „Munkássá-

gából mire a legbüszkébb?”, ő ezt válaszolta: „Hozzám igazán kegyes volt a sors: kiváló tanítványok egész sorával áldott meg, akik tudományos kutatásaim során néhány jelentősebb felismeréshez segítettek. Ők a büszkeségeim”.

Meg kell emlékezmem kitűnő oktatói tevékenységéről is. Legendás hírű előadó volt. Egyetemi előadásai rendkívül színesek és szemléletesek. Kifejezésre jut bennük páratlanul gazdag műveltsége. Nemcsak a szorosán vett szakmai anyagot tárgyalja, hanem mindig módot talál arra, hogy szót ejtsen a legkülönbözőbb művészeti ágakról, az irodalomról, a világtörténelem nagyjairól, az evolúcióról éppen úgy, mint a konyhaművészetről vagy a sportról. Nagyon szeretett előadni. Erről ő maga így vall: „Nagyon szeretek előadni, nem mint tudóshoz illene, hanem mint ezt a színésztől képzelem, hogy kábítószere a néző- (pardon, hallgató-) közönség csillogó szeme és élvezetük üdvözítő beteljesülése”. Mint az anatómia professzora kiváló háromkötetes „*Funkcionális anatómia*” tankönyvet írt (1971), és Kiss Ferencsel közösen kiadta „*Az ember anatómiájának atlasza*”-t három kötetben (1946), mely számtalan nyelven, több, mint félszáz kiadásban jelent meg.

Tudományos teljesítményét kiemelkedő hazai és nemzetközi elismertség övezi. Kossuth-díjat kap 1950-ben. Tiszteleti illetve rendes tagja számos külföldi akadémiának, tudományos szervezetnek, társaságnak, egyesületnek, így többek között az Egyesült Államok Tudo-

mányos Akadémiájának, a Norvég, a Svéd, a Finn, a Német Akadémiának, a Pápai Akadémiának, és a Royal Society-nek (London). Tudományos munkássága alapján méltán tekintik őt világszerte az egyik legnagyobb neuroanatómusnak.

Szentágothai különböző vezető funkciókat töltött be a hazai tudományos közéletben, ezek közül is kiemelkedik az a tíz év, amikor a Magyar Tudományos Akadémia elnökeként tevékenykedik. Sokat tett az Akadémia nemzetközi kapcsolatainak ápolása terén, a tudományos kutatás presztízsének növelésében. Alapvető jelentőséget tulajdonított a műveltségkép megszerzésének és fejlesztésének, a tudományos ismeretterjesztésnek. Ebben igen nagy szerepet vállalt. Fáradhatatlanul küzdött az áltudományos nézetek és azok terjesztése ellen.

Budapesti évei alatt tudományos érdeklődése egyre inkább a nagyagykéreg felé irányul, s alkotó egyénisége a legkomplexebb szervezésű, a magasabbrendű idegi tevékenységekért felelős agykéreg funkcionális felépítésének vizsgálatában teljesedik ki. A fény- és elektronmikroszkópos megfigyelésekből kiindulva, szárnyaló fantáziája és hatalmas szintetizáló képessége filozófiai szintű következtetésekig vezet el. Megtalálja a törvényszerűségeket ebben a reménytelenül bonyolultnak tűnő, változatos szerveződésű struktúrában, melynek megismerése talán minden tudományok legvégső céljaként fogható fel, és az agy-elme (anyag-szellem, test-lélek) kapcsolat örök filozófiai kérdésére adandó választ hordozza magában. Igen intenzíven dolgozik egy olyan ideológia-semleges szemléletmód kialakításán, amely természet-tudományos alapokon állva egységes egészbe ötvözi a neurobiológia eszközeivel megismerhető agy és a csupán személyes tapasztalatként megélhető elme világát. Agykutató kortársait megelőzve, elsőként készített tudományos alapokon álló hipotézist arról, hogy az elme hogyan képes az agyműködések irányítani anélkül, hogy bármilyen természettudományos törvényen csorba essék. Ő maga erről a következőket írja egyik utolsó munkája, az „Ulyssesként az agy körül” (1994) harmadik részében:

„Arra a meggyőződésre jutottam, hogy az idegi jelenségek lényegét csak a reflexgépezet paradigmájától való elég radikális elszakadás és a spontán – belső forrásból jött – aktivitások önszervezéssel való összekapcsolása képzetéhez kell eljutnunk. Persze ez még önmagában kevés, az is kell hozzá, hogy az idegi jelenségek információelméleti aspektusait is bevonjuk egy ilyen új agy-elme (test-lélek) szemlélet alappilléréként. [...] Annyi máris nyilvánvaló, hogy amit az emberi ősvállások óta a tárgyak és élőlények mögött rejlő léleknek (lényeknek) éreztek, és a vallások így megfogalmaztak, az a valóságban csak az állati idegrendszerében, azok működő idegi struktúráiban megnyilvánuló és kódolt információrendszer. A világegyetem legcsodálatosabb terméke, az emberi agy tehát egy információs világrendszer hordozója: tudatunk és mindaz, ami benne rejlik, amit önmagunkról tudunk, nyelv-

vünk, művészetünk, elméleteink, tudományunk, mind-mind működő agyi struktúrák által bordozott információs rendszer. Ha ezt az információelméletet a modern fizikai világgép ismeretében végiggondoljuk, nyilvánvaló, hogy elvileg nem lehetünk determináltak, nem vagyunk a véletlen és az előző peremfeltételek vak játékszerei, hanem szabad akaratúak és tetteinkért felelősek a legszigorúbb természettudományi világgép szerint is”.

Emlékezésem befejező részében Szentágothai professzorról, a mélyen Isten-hívő emberről szeretnék szólni. Hogy ő ilyen beállítottságú volt, arról már nagyon korán meggyőződhettem. Ugyanis Pécssett az ötvenes évek elején rendszeresen tartott bibliaórákat, bibliamagyarázatokat orvostanhallgatóknak. Abban az időben az Anatómiai Intézet a Dischka Győző utcában volt, ahol az evangélikus templom és az evangélikus lelkészi hivatal is van. A bibliaórákat, ha jól emlékszem, hetente egy alkalommal hétfőn este tartotta. Sok medikus járt ezekre, köztük Grastyán Endre, s én is. Ezek az összejövetelék egyértelművé tették előttem, hogy Szentágothai professzor miként gondolkodik hitbeli kérdésekről. Egyetemi tanárnak bibliaórákat tartani az ötvenes évek elején nagyon veszélyes és kockázatos vállalkozás volt. Ő éveken keresztül vállalta ezt, mígnem, ha jól tudom, Ernst Jenő határozott fellépésére kénytelen volt ezen alkalmakat beszüntetni. Hitéről egyébként így vallott:

„Az Isten-hitemnek egyik legerősebb oszlopa és támasza az a csodálatom, hogy a világ, az élő természet milyen csodálatos berendezkedésű, milyen hajszálpontosan illeszkednek össze a legkülönbözőbb állatok, növények, tehát minden élőlény, akár a vízben, akár barlangok mélyén, akár a magas hegyeken, akár az Északi-sark közelében élnek is... Ez a csodálatos harmónia és szépség, amilyennek én a teremtett világot látom, énbennem azt a gondolatot ébreszti, hogy ez nyilvánvalóan nem jöhetett létre magától vagy véletlenül, hanem emögött egy teremtő gondolata, egy teremtő akarata kell legyen...”.

Életének utolsó évtizedeiben tudjuk, behatóan foglalkozott az agy – elme – tudat –, s ezzel összefüggésben a keresztyén hit kérdésével. Ezzel kapcsolatosan egyik munkájában ezt írja:

„A tudomány kizárólagos kompetenciája, hogy elemzi azt, ami világegyetemünkben van, és ami van, annak mi az oka. Az isteni kijelentés pedig elsősorban arról szól, hogy ki a mindenség teremtője, és a természet élettelen, majd élő világának és benne a teremtő mű bekoronázásaként teremtett embernek mi a célja és a rendeltetése. Ezeket a kérdéseket a tudomány nemhogy megválaszolni, de feltenni sem tudja. Végre be kellene látnunk elsősorban a keresztyéneknek, vagy a zsidó tradíció fenntartóinak, hogy nem feladatunk az egész emberi társadalom magatartásának szabályozása, hanem csak az, hogy bizonyosságot tegyünk hitünkéről és arról, hogy ez a hit boldogít már e földi életben is.

Ebbez konkrétan az is tartozik, hogy a Genézisben adott és a ma ismert tudományos valósághoz nagyon is közel álló teremtéstörténet nem szó szerint, hanem metaforikusan értendő. Hogy a földön kialakult élet létrejötte, a kezdeti teremtő aktusba beprogramozott csodálatos történés ugyanannak a teremtő akaratnak az eredménye. A kezdetekhez hasonlóan a hívő keresztény vagy zsidó a végkifejletet is a Mindenható Teremtőre kell bízta.”

Mint hívő keresztény hitt a feltámadásban. Ezzel kapcsolatosan egy angol filozófus, végighallgatván Szentágothainak az agy szerkezetéről tartott előadását, hozzá fordult a következő szavakkal: *„Ön most az agyról, mint fizikai biológiai rendszerről beszélt, az ember legfőbb szabályozórendszeréről. Mi azonban egyszer meghalunk, az agyunk, mely letéteményese a személyiségünknek, gondolatainknak és kívánságainknak, elpusztul, sejtjei szétesnek. Úgy tudom, hogy Ön hívő keresztényen. Miként tudja összeegyeztetni a keresztény hitét tudományos kutatásainak eredményeivel? Miként képzei el ezt? Hisz a feltámadásban?”* A válasz ez volt:

„Kedves Barátom! Hiszek az apostoli hitvallás minden szavában. Hiszek a Mindenható Istenben, és ha Isten mindenható, akkor nincsen semmi okom arra, hogy kétségbe vonjam, hogy Neki megvan a hatalma engem feltámasztani olyan formában, amit ő megfelelőnek tart.

Persze minden ember szíve joga, hogy ezt hitben elfogadja, és életét a körülményekhez képest boldogabban töltheti, és teljes bizalommal és félelem nélkül nézhet kikerülhetetlen végzete, a halál elé, vagy pedig a tudomány kompetenciáját és határait nem ismerve bárki teljes joggal azt is bibeti, hogy minden, ami van, csak a véletlen műve, illetve modernebbül az előzményekben az adott peremfeltételek is a véletlen összjátékának a műve. Az ilyen értelemben ateista vagy egyszerűen csak agnosztikus ugyanolyan joggal nem hisz, mint amilyen joggal mi hiszünk. Hitünk nem érdem, hanem Isten kegyelmi ajándéka. Ettől mi nem vagyunk jobbak, erkölcsösebbek, értelmesebbek, mint az ateisták; aki másként látná, az a Szentírás minden lényegi kijelentésével ellentétben vélekedne így. Ezt is meg kell mondanunk hitünk megvallása mellett.

Egy bizonyos: magatartásunkért a felelősséget sem hívő, sem ateista nem tudja elbárítani. Ha ezt tenné, menthetetlenül a lét kérlelhetetlen realitásain kívülre helyezné magát...”

1994-ben megjelent egyik munkájában életének céljait szerényen így fogalmazta meg: *„életem fő célkitűzése és törekvése csak az volt, jó agykutatónak, a 20. század végi értelemben kultúremlernek és a történelmi körülményeink között tisztességesnek, de mindenekfelett kereszténynek maradni”.*

Mi, akik ismertük őt, tanúsíthatjuk, hogy milyen csodálatosan sikerült neki megvalósítania ezen törekvéseit.

Halász Béla

A MAGYAR TUDOMÁNY NAPJÁTÓL A TUDOMÁNY VILÁGNAPJÁIG

Öt éve őrzi a Farkasréti temető a nagy tudós és nagy humanista földi maradványait. De Szentágothai János példája is erősíti Arany János azon szép szavainak igazát, melyeket Széchenyi István emlékezetére írt:

Nem hal meg az, ki milliókra költi
Dús élete kincset, ámbár napja múlt;
Hanem lerázván, ami benne földi,
Egy éltető *eszmévé* finomul,
Mely fennmarad s nőtön nő tiszta fénye,
Amint időben, térben távozik;
Melyhez tekint fel az utód erénye:
Óhajt, remél, hisz és imádkozik.

Így él tovább művében, művének folytatóiban Szentágothai János emelkedett és felemelő szelleme is. Mesterré lett egykori tanítványai október 31-i születésnapja alkalmából évről évre megtartják a *Szentágothai-emléknapot*, amelyen egy-egy kiemelkedő tudóstársa tart előadást. Ezekből egyéniségének és életművének újabb és újabb oldalai, színei tárulnak elénk, agyunk vásznán egyre teljesebb, egyre gazdagabb a képe.

Idén a sorozat ötödik előadásaként professzortársa, *Hámori József* elevenítette fel az „Öreg”, az iskolateremtő Professzor emlékezetét. Az iskolateremtés feltételei között első helyre a tradíciót tette, a történeti örökség ismeretét, megbecsülését. Az előadásból Szentágothai Jánost mint abszolút polihisztort és mint az interdiszciplináris szintézisre törekvő kutatót ismerhettük meg, aki élete végéig tartó szakadatlan munkával a neurofiziológiától a neurofilozófiáig, a gerincvelőtől az agykérgen át a Világoteremtő kérdéséig emelkedett.

Hámori professzor előadását Reményik Sándor *Végrendelet*-ének idézésével fejezte be:

„Fáradtságom adom az esti árnyak,
Színeimet vissza a szivárványnak

Megnyugvásom a tiszta, csöndes égnek,
Mosolygásom az őszi verőfénynek.

[...]

A holtom után ne keressetek,
Leszek sehol- és mindenütt leszek.”

A Szentágothai-émléknepok előadássorozata nemes tradíciókhoz kapcsolódik, beleilleszkedik a tudósnemzedékek egymásra épülő munkájának abba a történelmi folyamába, amelyről *Högyes Endre* mesterét, *Balogh Kálmánt* búcsúztatva így beszélt:

„A szellemi munka, mit agyveleje kifejtett, megmarad részben írott műveiben, részben bennünk, tanítványaiban, akik azt tőle átvettük, akik azt másoknak részint eredeti alakjában részint átdolgozva, csi-szolva, tovább fejlesztve megint tovább adják. E szellemi munka ma még részben az ő nevéhez van kötve, azután majd egy része a mienkhez fog fűződni, majdan ismét utódaink veszik át, végre lassanként belevegyül nemzeti kultúránk szellemi munkájának közös nagy áradatába, melynek tova hömpölygő és folyton erősödő hullámvetéseiből sem olvassa ki többé, hol volt, ki volt, mi volt a mozdító erő, mely azoknak egyes részleteit legelső útnak indította.”

Egészében igazolta, egyetlen ponton pedig a legszebb módon cáfolta meg a tudomány további története. Földi maradványai már rég elporladtak, amikor késői utóda, *Békésy György* 1961-ben Stockholmban átvette a legrangosabb tudományos kitüntetést, és a Nobel-díj átvételekor tudományos családfáját az „alapító atyáig” visszavezetve azt az ő személyében jelölte meg: „...az első otológiai díj kitüntetettje, *Bárány Róbert*, ugyancsak magyar származású. Nem hiszem, hogy ez merő véletlen. Az otológia Magyarországon igen magas színvonalon áll s valódi érdeklődés övezi. Régóta gyanakodtam, hogy volt valamikor egy kiemelkedő személyiség, aki mindezt megalapozta. Sokáig hiába kerestem a kézikönyvekben, míg végül sikerült rábukkannom a nevére. Högyesnek hívták...”

Högyes Endre nemcsak az otológia (fülészet) művelői számára „alapító atya”, hanem egy sor más területen, köztük a hazai tudománytörténet-írás egyik rangos alkotójaként számunkra is. Hatalmas, több mint ezer oldalas orvostörténeti munkája és szerkesztői-szervezői munkássága kivételes értékű tradíció és példaadás.

Közvetlenül kapcsolódik hozzá az első *Magyar Tudósllexikon*, amelynek kezdeményezője és védőszentje Szentágothai János. Szerzőtársaként is kivette részét az alkotásból. 1989. január 10-én hunyt el *Ábrahám Ambrus*, és a néhány hónappal később tartott Tudóstalálkozóra megjelent kötetben már benne volt róla Szentágothai János írása. A tudósllexikon következő lépcsőfokát 1992-ben ő mutatta be *Pungor Ernő* akadémikussal az Akadémia Tudósklubjában azzal, hogy annak *minden művelt magyar polcán ott a helye*. A műnek a Magyar Tudomány Napja első megünneplésére 1997-ben megjelent új változatában már ő is bekerült a Tudóspanteonba, nem csak a *tőle*, hanem intézeti utódja, *Réthelyi Miklós* professzor tollából már a *róla* szóló írás is ott olvasható.

Az életutat bemutató szócikk záró gondolata egybecseng Halász Béla közölt előadásának befejezésével. „Az istenhit és a tudományos

kutatás magasztos harmóniában élt benne. Élete utolsó éveiben többször beszélt a két világ közötti harmónia felismerésével foglalkozó elképzeléseiről.”

Szentágothai János a hit és a tudás harmóniáját megteremtő életműve így két jeles ünnepnapot is összeköt. November 3., a Magyar Tudomány Napja két nagy szellemóriás, Bolyai és Széchenyi nevéhez fűződő két nagy alkotás születésnapja. Szentágothai János születésnapja október 31. És a protestánsok számára éppen ez a nap egy új hit születésnapja, a *reformáció világnapja*.

Idén október 31-e mindezekén túl az „*évszázad ökumenikus eseményének napja*” lett. E napon formálisan is fordulat történt a katolikus és evangélikus egyház viszonyában. A Vatikán és a Lutheránus Világszövetség aláírta a megigazolásról szóló több mint évtizedes munkával elkészített közös nyilatkozatot. Ebben feloldották a nyugati egyházszakadáshoz nagy mértékben hozzájáruló hitvitát, és érvénytelenítették a másik egyház tanainak korábbi kölcsönös elítélését. Ez egy hosszú út első lépése a két egyház között a vitás kérdések átfogó rendezése és az együttműködés felé.

Előremutató jelzés, hogy a megállapodás aláírása épp a reformáció világnapján, mégpedig Augsburgban, abban a városban történt, amelyben az evangélikusok 1530-ban V. Károly császár elé terjesztették az Ágostai hitvallást. Ahogy az evangélikusok a reformáció világnapjával nyitottak a többi protestáns egyház felé, a mostani megállapodás nyitás a másik oldal, a katolikusok felé.

Szentágothai János a különböző hitvallású embertársai közötti párbeszédnek és együttműködésnek elkötelezett híve és béketeremtője volt. Számunkra szép szimbólum, hogy épp október 31-e lett a protestánsok mellett most már a katolikusoknak is nevezetes napja, amely egyben az ökumenikusan gondolkodó és cselekvő Szentágothai professzor születésnapja is. Ahogy a halottak napja kezdetben csak a katolikusok napja volt, és mára egyetemes elfogadásra talált a protestánsok részéről is, talán ennek párja indult el a reformáció világnapjával is.

II. János Pál „*Fides et ratio*” címmel bocsátott ki pápai enciklikát, amely azzal kezdődik, hogy az emberi szellem két szárnya a *hit* és a *tudás*.

„Mi más egyébről van szó a tudományokban, mint éppen arról, hogy *a homályos dolgokat tisztázzuk, és azt, ami hiányzik, előteremtjük?*” – kérdezte Bolyai János, aki életművében párhuzamosan fejlesztette a Tértant és az Üdvtant, összekötötte a matematikai reformációt és a morális reformációt.

Akár a hit, akár a tudás oldaláról érkezünk a kettő harmóniájának igényéhez, ha párhuzamosan haladunk előre, a Reformáció Világnapja egy hiányra figyelmeztet. A tudás oldalán a Tudomány Világnapjának kérdésével szembesülünk. Másik oldalról ezzel szembesít az idén első alkalommal megrendezett Tudomány Világkonferenciája is.

**Proposal
to the World Conference on Science
for a World Day of Science**

According to long standing practice, one day of the year is declared the World Day of an important field of activity in order to attract public attention to the given field. The World Day of Science is missing from these days.

Science increasingly plays an important role in the life of man in our world. This is accentuated by the fact that UNESCO declared 1999 the Year of Science and is organizing the first World Conference on Science this year. Considering the above facts, we propose that one day of the year be declared to be the World Day of Science.

Which day of the year would be the best choice? In the world of science there is already a festive day. The day of the awarding of the Nobel Prizes every year has been a great feast of science for one hundred years. Therefore we propose that December 10 be declared the World Day of Science.

We suggest on the basis of the foregoing, that, provided this proposal is accepted, the sentence saying that December 10 is declared the World Day of Science be included in the Declaration of the World Conference on Science.

Budapest, 26 June, 1999

Clara Kisele
a Bahá'í Faith Advocate
elector

Walter D. King
a Bahá'í Faith Advocate
elector

N. J. Tern
a Bahá'í Faith Advocate
elector

A TUDOMÁNY VILÁGNAPJA ÉS A NOBEL-CENTENÁRIUM

Csak az az igazi tudomány, amely világra szól, azért a tudomány zászlaját olyan magasra kell emelnünk, hogy azt hazánk határain túl is meglássák, és megadhassák neki az illő tiszteletet – emlékeztetett a Bolyai-centenáriumon Eötvös Loránd. 1986-ban *Magyarok szerepe a világ természettudományos és műszaki haladásában* címmel ebben a szellemben indult konferenciasorozatunk. Ez folytatódott magasabb szinten az 1996-os *Millecentenárium* *Tudóstalálkozó*n.

1999 júniusában a zászló és a mérce még magasabbra emelkedett. Ekkor rendezték meg a világ első *Tudomány Világkonferenciáját*. E kivételes jelentőségű eseménynek a magyar tudomány elismeréseként Budapest adhatott otthont.

Ahogy az 1996-os magyar rendezvényen eljutottunk a *Magyar Tudomány Napjának* kezdeményezéséig, a Tudomány Világkonferenciáján és a Tudóstalálkozó 2000-re előretételezve, amelynek központi gondolata a globalizáció és a tudás társadalma, született meg a Tudomány Világnapjának kezdeményezése.

1. Nemzetközi gyakorlat, hogy az év egy-egy napját valamilyen fontos témakör világnapjává nyilvánítják, hogy ezzel évről évre a közfigyelem fókuszába emeljék.

2. Világunkban fontos, és egyre növekvő szerepet játszik a tudomány. A jövő a tudás-alapú világtársadalomé. Ezt hangsúlyozza az a tény is, hogy az UNESCO és az ICSU idén megrendezte az első Tudomány Világkonferenciáját. Tehát szükséges, hogy legyen a többi mellett Tudomány Világnapja is.

3. Nyitott, hogy a jeles napok közül az év melyik napja legyen ez a kitüntetett nap? Idén ünnepeltük a Nobel-díjas Békésy György születésének centenáriumát. Az ő példája segített a válaszadásban. Tudunkkal ő a Nobel-alapítvány száz éves történetében az egyetlen Nobel-díjas, aki végrendeletileg teljes vagyont, nagyon értékes műkincsgyűjteményével együtt a Nobel-alapítványra hagyta. Ez is mutatja azt a kivételes tekintélyt, amelyet a Nobel-díj jelent. A tudomány világában már van egy jeles ünnepnap, amely a többi közül egyértelműen kiemelkedik. Ez december 10., a Nobel-díjak átadásának napja, amely már száz esztendeje évről évre a világ tudományának nagy ünnepe. Ezért javasoltuk ezt a semleges és igen rangos napot. Ez méltó tiszteletadás lenne a száz esztendő Nobel-alapítvány, és száz év Nobel-díjasainak teljesítménye előtt.

Mi ezzel, elsősorban a Nobel-díjasok jóindulatába és a Tudóstalálkozó 2000 szervezőinek figyelmébe ajánlva, útjára bocsátjuk a Tudomány Világnapjára vonatkozó javaslatot.

Szentágothai János 1993-ban megnyitja a Magyar Nemzeti Múzeumban a „Magyar származású Nobel-díjas tudósok” c. kiállítást

A Nobel-díjasokat bemutató kiállítás Nobel-díjas tudósokkal 1995-ben az MTESZ-ben. Balról: Nagy Ferenc, Bihari István, Oláh György, Harsányi János és Havass Miklós

Dr. Nagy Ferenc
Országos Muszaki Információs Központ
és Könyvtár
1088 Budapest
Múzeum u. 17
HUNGARY

January 16, 1996

Kedves Feri!

A közelmúltban Marton Géza járt itt egy film interjú-ra és elhozott Toled egy példányt a "Magyar Szarmazású Nobel Díjas Tudósok" második, javított kiadásából. Nagyon köszönöm. Ez emlékeztetett arra, hogy amint irtad, Szentgyörgyi Albert Nobel érme a Magyar Nemzeti Múzeumba került. Te arról is írsz, hogy a METESZ tervez egy állandó kiállítást a magyar Nobel díjasokról. Ha érdeklődes lenne, szívesen felajánlom a Nemzeti Múzeumnak, vagy a METESZ-nek az én érmem a Svéd Királyi Akadémia által készített másolatát (az eredetit szintén szövege a családom akarja megtartani). Miután semmi különbséget sem lehet találni, ha ki akarjátok állítani, szívesen Nektek adnám. Mindenesetre nem akarok senkit sem felvezetni az érmet illetően, de azt hiszem az értéket az jelenti amit képvisel. A Metesz kiállításra más anyagot, (könyveket, publikációkat, fényképeket stb.) is szívesen adnék.

Remelem rövidesen megint alkalom adódik a személyes találkozásra.

Szíves üdvözléssel

U.i. Ha nem lattad meg, talán érdekel ez a német bélyeg amelyet Nobel végrendeletének (és halálának) 100 éves évfordulójára adtak ki.

Magunk részéről a Nobel-Foundation jövő évi centenáriumán a Nobel-díjasok iránti tiszteletadást egy szűkebb körre, a magyar Nobel-díjasokra, és a Magyar Tudóspanteonra szeretnénk koncentrálni.

1993-ban emlékeztünk a Nobel-díjas Szent-Györgyi Albert születésének centenáriumára. Ebből az alkalomból kiállítás nyílt meg a Magyar Nemzeti Múzeumban a magyar származású Nobel-díjas tudósokról. „Szeretném, ha ez a kiállítás – amelyen a Nemzeti Múzeum jóvoltából a közönség először láthatja eredetiben Szent-Györgyi Albert aranyérmét, köszönet nekik ezért – csak az első lépés lenne egy, az amerikai Smithsonian Institution mintájára felállítandó gyűjteménynek...” – fogalmazta meg a feladatot a kiállítást megnyitó *Szentágothai János*.

Ő mutatta be „*Szent-Györgyi Albert és a magyar Nobel-díjasok*” című kiadványunkat is, amelyet azzal zártunk, hogy „lesznek még újabb Nobel-díjasaink”. *Harsányi János* és *Oláh György* személyében rögtön a következő évben lett két további Budapesten született Nobel-díjas, akik már 1995-ben hazalátogattak. Az MTESZ legnagyobb termét zsúfolásig megtöltötték az érdeklődők. Lélekemelő volt látni, hogy milyen tisztelet és szeretet sugárzott a Nobel-díjas professzorok, a világra szóló teljesítményt nyújtó tiszta emberek felé.

A jó szó és a tanácsok mellett másféle kincseket is kaptunk tőlük. Az 1996-os Tudóstalálkozón meghirdetett, és a Tudóstalálkozó 2000-re az MTESZ Tudomány és Technika Házában megnyitandó *Magyar Tudóspanteonhoz*, s annak Nobel-díjas múzeumához már ideadták az érmeik hiteles másolatát. Kiadványunk hátsó borítóján Oláh György kémiai Nobel-díjának előlapja, és Harsányi János professzor közgazdasági Nobel-díjának hátlapja látható.

Bolyai János, Széchenyi István, Bay Zoltán, Neumann János, Szentágothai János, Harsányi János, Oláh György, és nagy tudóstársaik példájukkal megmutatták, kis nép fiai is adhatnak nagyot a világnak. Világra szóló teljesítményeik arra köteleznek, hogy széles körű összefogással nekik illő emléket állítsunk, az ifjúságnak vonzó példaképet adjunk, amely új tettekre, új alkotásokra lelkesít.

Nagy Ferenc

